

# ממון ודין

פסקי דין של בתי דין לממונות  
Law and commerce: Jewish Law Tribunals decisions

## מקח טעות ואונאה במיטלטלין

גיליון מס' 2, אלול תשע"ה, ספטמבר 2015

הקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי  
The Civil Legal Aid Clinic in Jewish Law Tribunals  
הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר אילן

מכון משפט לעם  
Mishpat la'am institute

פרסום זה התאפשר הודות לתרומתו הנדיבה של עו"ד יצחק מירון  
העומד בראש משרד מירון, בן ציון ופריבס, עורכי דין ונוטריונים.

This publication was made possible through  
the generous support of Adv. Itzchak Miron  
Head of Miron, Bension & Prywes  
Advocates & Notaries.

### ראשי תיבות:

ח"מ – חושן משפט	אב"ד – אב בית דין
יו"ד – יורה דעה	או"ח – אורח חיים
ס"ק – סעיף קטן	ביה"ד – בית הדין
פסה"ד – פסק הדין	בעה"ב – בעל הבית
שו"ע – שולחן ערוך	ד"ה – דיבור המתחיל

### תוכן העניינים:

2	דבר המערכת
2	ביטול מקח בגין פגיעה בקיום מצווה
5	מחילה על טענת מקח טעות
8	שימוש בממכר כפוטר מטענת מקח טעות
10	מקח טעות בקניית רכב
14	ביטול מקח במקרים מיוחדים

### מערכת ממון ודין:

עורכים ראשיים: ד"ר יעקב חבה, הרב אריאל בראלי  
עורכת, מנהלת ומפיקה: ד"ר שפרה מישלוב  
חברי מערכת: אריאל הולצר, יעקב הלפרין,  
דורות טרופ, אורי רט  
עריכה לשונית: אלישבע ברק  
עיצוב וביצוע גרפי: סטודיו כרמל

### כתובת המערכת:

הקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי,  
הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן 5290002,  
טל': 03-5318105 פקס: 03-7384044

Postal Address: Jewish Law Clinic – Faculty of Law,  
Bar-Ilan University, Ramat Gan 5290002, Israel

E-mail: Jewish.law@mail.biu.ac.il  
Law-clinics.biu.ac.il

אין במובא כאן משום תחליף לייעוץ משפטי  
© כל הזכויות שמורות

## ביטול מקח בגין פגיעה בקיום מצווה

### 1. ביטול מקח על תפילין לא מהודרות

#### בית דין לממונות ולבירורי יוחסין, ירושלים:

הרב אברהם דוב לוי, אב"ד  
הרב מרדכי אייכלר, דיין  
הרב דוד יהושע קניג, דיין

#### העובדות:

התובע קנה תפילין במפעל של הנתבע. לטענתו, הוא ביקש תפילין מהודרות ושלם עליהן מחיר גבוה בהתאמה. בכדיקה שגרתית נמצאו בפרשיות כמה אותיות פסולות שאפשר לתקן ולהכשירן. התובע טוען שרכש תפילין מהודרות, אך בפועל קיבל תפילין פסולות שבוודאי אינן מהודרות. על כן הוא מבקש להחזיר את המקח ולקבל תפילין מהודרות, וכן לקבל פיצוי על ביטול מצוות הנחת תפילין בגין האותיות הפסולות ועל עגמת הנפש שנגרמה לו כתוצאה מכך. בשל היות התובע סומא, טענתו לפסול של התפילין לא הסתמכה על בדיקה עצמית, אלא הסתמכה על חוות דעת של מומחה.

#### נפסק:

**קנה תפילין מהודרות ונמצא שאינן מהודרות** – אדם שמכר לחברו אתרוג פסול לסוכות והקונה בדרך עליו, ולאחר מכן נודע לו שהאתרוג היה פסול ליום טוב ראשון אך כשר לשאר ימי החג – יכול לבטל את המקח ולדרוש את כספו בחזרה, שכן הדבר נחשב למקח טעות (חכמת שלמה רס"ו רט). כמו כן, אם אדם קנה במחיר יקר מוצר המוגדר כ"מובחר" והתברר שאינו עונה על הגדרה זו – ייחשב הפער כפגם במקח, והקונה יוכל לחזור בו מהעסקה (משפט שלום, רכז, סטו, הגהה אות י"ז עמ' תיב'). עם זאת, יש המסייגים זאת בכך שכאשר מדובר במוצר שמחירו משתנה ממקום למקום ותלוי נסיבות, לא תישמע טענה למקח טעות (אורחות משפטים כלל ב דין כב).

גם במקרים שבהם הפסול ההלכתי אינו מובהק נחשב הדבר לפגם במקח. אדם שקנה כסתות שהתברר שיש בהן כלאיים, יוכל לחזור בו מן העסקה בטענה לפגם במקח, על אף שמעיקר הדין אין בהן חשש כלאיים גם לא מדרכנן, שכן לכתחילה יש לאסור זאת. כן נפסק כי אדם שקנה דבש שהובל ככלי של עכו"ם, יוכל לדרוש לבטל את המקח, על אף שאיסורו של הדבש נתון במחלוקת בין השו"ע שהתיר זאת לרמ"א הסבור שהדבש נאסר (יורה דעה סימן ק"ג סעיף ד'). הוא הדין ביחס ללוקח שקנה יין, שהמוכר לא הודיעו שבשל בעיה הלכתית היין הותר רק "במקום הפסד מרובה" – שיוכל גם הוא לדרוש את ביטול המקח.

מנגד, יש פוסקים (פרי מגדים אורח חיים סימן תס"ז ס"ק כ"ה; מהרי"ט אלגאזי בכורות, פרק ה, סימן נא) שקבעו שבמקום שיש בו מחלוקת הלכתית, אי אפשר להסתמך על דעה מחמירה לצורך

## דבר המערכת

אנו שמחים להציג לפניכם את הגיליון השני של 'ממון ודין'. כאשר יזמנו את הפרויקט, לא שיערנו מראש את התגובות החמות שיעורר פרסום הגיליון הראשון. קיבלנו פניות מדיינים, משפטנים, אישי ציבור וכלל עמך ישראל, מהם שקיבלו לידיהם את הגיליון, ומהם ששמעו על אודותיו ופנו אלינו מיזמתם לקבלו. רבים עודדו ודרבנו אותנו להמשיך ולפרסם גיליונות נוספים.

הגיליון הנוכחי מרכז גם הוא תקצירי פסיקה מהשנים האחרונות של בתי דין לממונות, הפועלים ברחבי הארץ מכוח חוק הבוררות. לשמחתנו נענתה פנייתנו, ונשלחו למערכת פסקי דין שטרם פורסמו. עם זאת, מרבית פסקי הדין המופיעים בגיליון זה פורסמו בעבר בכימות שונות, וכאן מובא תקציר ערוך ונגיש שלהם. **אנו פונים אליכם שוב בבקשה להעביר לידינו פסקי דין נוספים שטרם פורסמו, להעשרת הגיליונות הבאים.**

הפעם בחרנו לעסוק ב"מקח טעות ואונאה במיטלטלין". פגמים בעסקאות מכר רווחים ביותר במסחר המודרני, והם מוסדרים בישראל בין השאר באמצעות חוק המכר, תשכ"ח-1968. במקורות חז"ל ואצל פוסקים ראשונים ואחרונים ישנה התייחסות נרחבת למקרים של 'מקח טעות' ואונאה במכר; שיש בה כדי להוות בסיס לפתרון סכסוכים מסחריים גם בימינו. לכן, בתחום זה נוטים בתי הדין להתבסס על יסודות ההלכה במישרין, ולפנות פחות להוראות החוק מכוח "דינא דמלכותא" או "מנהג המדינה".

בשו"ע (ח"מ, רלב, ג) נפסק בעניין מקח טעות: "המוכר לחבירו קרקע או עבד או בהמה או שאר מטלטלים, ונמצא במקח מום שלא ידע בו הלוקח, מחזירו אפילו לאחר כמה שנים, שזה מקח טעות הוא, והוא שלא ישתמש במקח אחר שידע במום. אבל אם נשתמש בו אחר שראה המום, הרי זה מחל ואינו יכול להחזירו".

בעניין אונאה במחיר המקח נקבע (שו"ע, ח"מ, רכז, א-ב): "אסור להונות את חבירו, בין במקחו בין בממכרו. ואיזה מהם שאינה, בין לוקח בין מוכר עובר בלאו... וחייב המאנה לשלם האונאה ולהחזירה כולה למתאנה".

פסקי הדין המובאים בגיליון זה דנים בשאלות מה נחשב מום במקח, מהי התנהגות המעידה על מחילה על טענת מקח טעות, מהו שימוש בממכר המהווה מחילה על המום, מה גדר חובתו של הקונה לברר מראש את איכות הממכר, הדרכים להערכת שיעור אונאה, דין אונאה בשוק יד שניה ועוד. באמצעות הדיונים במקרים הקונקרטיים שנדונו בבתי הדין, מתחדדות ההלכות השונות ומיושמות גם למציאות זמננו.

אנו תקווה שתמצאו עניין וערך בקריאת תקצירי פסקי הדין שעמלה עליהם הקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי בשיתוף מכון משפט לעם.

אכילת חלב עכו"ם. היועץ המשפטי של הרבנות הראשית הודיע שלבית הדין אין סמכות דיון בעניין זה, אלא רק לבית"ש אזרחי, ולכן אין נפקות של אכיפה או מימוש לפסה"ד בנידון מלבד מעמדו כ"פסקויל" המפורסם ברחובות העיר. היועמ"ש של הרבנות הודה שאכן חל עיכוב של שמונה חודשים בביצוע ההוראה המחייבת לסמן מוצרים המכילים חלב עכו"ם. ראש אגף הכשרות ברבנות הראשית ביקש להבחין בין חלב עכו"ם לאבקת חלב עכו"ם ולטעון שהאיסור בנוגע לאבקה זניח יותר וש"יש כאלה שאוכלים אותו". התובעת ביקשה שהרבנות תפרסם, לכל הפחות, מהם המוצרים המכילים אבקת חלב עכו"ם, אך הרבנות סירבה בטענה שאין לה בנמצא רשימה כזו. היא הבטיחה להשתדל להשיג רשימה כזו תוך יומיים-שלושה.

## נפסק:

**האם רשאית הרבנות הראשית כגוף ממלכתי לחמוק מדין תורה בטענה של חוסר סמכות** – הרב הראשי לשעבר יצחק הרצוג פסק שאמנם המחוקק לא הקנה סמכות שפיטה לביה"ד, אך יש לביה"ד סמכות פסיקה מכוח התורה וההלכה, ולכן הוא יכול לדון גם בתביעות ממוניות שלא נחתם בהן שטר בוררות (פסקים וכתבים חלק חו"מ, סי' י"א). החוק לא מונע מביה"ד לזמן בעלי דין לפניו ולדון בעניינם. אמנם, החוק לא מקנה כלים לאכוף את פסה"ד, אך הוא לא אוסר על פסיקה לפי דין תורה ועל דרישה מבעלי הדין, מבחינה דתית ומוסרית, להישמע לפסה"ד. ביה"ד רבני ישראל יונק את סמכותו מכוחה של תורה והוראותיה.

**איסור אבקת חלב עכו"ם** – ביה"ד מצטט מספר רב של הפניות לאחרונים שדנו בשאלה זו והכריעו שיש להחמיר ולאסור אכילת אבקת חלב עכו"ם (רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פ"ג הלכה ט"ו, שו"ע, יו"ד, קטו, א).

**מכר לחברו אוכל בחזקת כשר ועל פי רוב הפוסקים יש בו בעיה הלכתית** – פוסקים מספר הכריעו שבמקום שבו אדם חושש לדעה מחמירה ורוצה לחזור בו מהמקח בשל כך – יוכל לעשות כן, כי נחשב מבחינתו כמום במקח (רמ"א, חו"מ, רלב, יב). אך בפרי מגדים נפסק שאם יש דעה להחמיר והוא רוצה לנקוט לפי דעה זו, על אף שאין הלכה כך – לא יכול לטעון לביטול מקח ולא יוכל לקבל את כספו בחזרה (או"ח, סימן טסז ס"ק כה). כן כתב הרדב"ז שאדם הנוהג בחומרא או במנהג חסידות אינו יכול לבוא בטענה למוכר בגין כך, שכן המוכר יכול לטעון כנגדו "מדוע שאפסיד כספי בגין חסידותך?" ("מעשר" סוף פרק י"ב). גם בשו"ת "דברי מלכיא" (חלק ג' סימן צ') נאמר ש"מום" נחשב רק דבר שרוב בני אדם מקפידים עליו, ולכן אדם שנוהג כשיטת מיעוט להחמיר, לא יוכל להתבסס עליה ולטעון לביטול מקח והחזרת הכסף (אא"כ ידוע במפורש שהקונה מקפיד באופן עצמאי ומיוחד). במקרה דנן היות שרוב הפוסקים הכריעו שאין היתר לאכול אבקת חלב עכו"ם, והמוכר לא הודיע שהמוצר מכיל תערובת אבקת חלב עכו"ם – יש לקונה תביעת מקח טעות, מכיוון שרוב בני האדם המקפידים על כשרות מקפידים על איסור זה.

ביטול מקח. לדבריהם, קיומה של דעה מקלה מבטלת את יכולתו של הלוקח לטעון כנגד המוכר. במקרה כזה יוכל המוכר לטעון שאי אפשר לגרום לו להפסד בהתבסס על מידת חסידות או חומרה. על פי גישה זו, הגדרת "מום" במקח היא רק דבר שרוב בני האדם מקפידים עליו, או שהיה ידוע במפורש שהקונה מקפיד עליו. העיקרון העולה משלל המקרים המובאים הוא, שכאשר אדם קנה מוצר והביע את צפייתו לרמת הידור או כשרות גבוהה, והתברר שהמוצר לא עונה על צפייה זו, ייחשב הדבר לפגם במקח שיש בו כדי לבסס טיעון של ביטול העסקה. ולענייננו, מכיוון שהיה ידוע ומפורש שהקונה מעוניין בתפילין מהודרות, מוסכם לכל הדעות שתפילין פסולות, על אף שהן ניתנות לתיקון, נחשבות כ"מום" במקח, ועל כן זכאי התובע לטעון ל"מקח טעות" ולביטול העסקה.

**"טענת ברי (ודאי) מפי אחר" ועניין חיוב שבועה** – טענת התובע שהתפילין נרכשו ממפעל הנתבע נחשבת טענת ברי, על אף שהוא אינו יכול לראותן, שכן הוא יכול לזהותן באמצעות מישוש. טענתו של התובע באשר להיתן של התפילין פסולות נחשבת כ"טענת ברי מפי אחר" מפני שהוא מסתמך על קביעת מי שבדק אותן עבורו, ולא על בדיקה עצמית. טענת ברי מפי אחר נחשבת טענה שלבית הדין יש ספק בנוגע אליה, ועל כן היא טענה שבועה (שו"ע, חו"מ, עה, כג).

**תביעה בגין גרימת עגמת נפש של מניעת קיום מצווה** – היזק זה נחשב כ"גרמא", ולכן ביה"ד לא נזקק לשאלה זו מכיוון שאין דנים על "גרמא". היות שהנתבע הסכים לבצע בדיקה והחלפה של הפרשות הפסולות לפני משורת הדין, הוא יהיה פטור מעניין עגמת הנפש גם מדיני שמיים.

**סיכום** – בנוגע למקח טעות נפסק שפגיעה ברמת הידור מצווה יכולה להיחשב כטעות במקח, כאשר הקונה מקפיד על הידור זה. פסה"ד עסק בסוגיות נוספות, ובהן חיוב תשלום על הפסד מצווה, שאין כאן המקום להרחיב בהן.

תיק מספר 1389 – טט

פורסם באתר דעת: <http://www.daat.ac.il/daat/vl/pdrjerd1/pdrjerd1250.pdf>

## 2. הונאת הציבור במוצרים שיש בהם אבקת חלב עכו"ם

**בית דין לממונות ולכירור יוחסין, ירושלים:**

הרב אברהם דוב לוין, אב"ד  
הרב שמשון גרוסמן, דיין  
הרב דוד יהושע קניג, דיין

## העובדות:

התנועה להגינות שלטונית תובעת את אגף הכשרות ברבנות הראשית בגין הטעיית הציבור והונאה. לטענת התובעת פעל אגף הכשרות בניגוד להוראות הרבנות הראשית ולפסיקת בג"ץ המחייבים סימון מוצרים המכילים אבקת חלב נוכרי, ולא עשה כן במועד. כתוצאה מכך נכשלו צרכנים רבים באיסור

האם לחברת השכרת הכלים יש הכשר, והלה לא הצליח להשיג את החברה, אך אמר שנדמה לו שיש לה כשרות.

בבוקר למחרת התברר לתובע כי לחברת השכרת הכלים אין ולא היה הכשר, וכי היא משכירה כלים לכל יהודי בלא בדיקת כשרות האוכל המוגש.

בין התובע לנתבע קיימת מחלוקת בנוגע לשאלה מתי נערכה השיחה הראשונה ביניהם בשאלת כשרות הכלים, והאם היה פרק זמן מספיק להשגת כלים חד פעמיים במקום הכלים הרב פעמיים, או שמא לוח הזמנים לא אפשר זאת.

התובע טוען כי הזמין כשרות מהדרין וקיבל ארוחה שייתכן שהיא טרף ממש, אם השתמשו בכלים ערב קודם עם אוכל לא כשר, וכן כי נגרמה לו כושה רבה מהאורחים, בהם רבנים ותלמידי חכמים, שאכלו מתוך שסמכו עליו. בגין כך מבקש התובע החזר של כל העלויות ששולמו על הקייטרינג לרבות טיפים למלצרים, אגרת בית דין, ופיצוי בגין עגמת הנפש והבושה. הנתבע טוען כי לא ידע על כך שהכלים לא כשרים, וכן כי לא היה לו זמן מספיק להיערך להחלפתם.

### נפסק:

**כשרות הסעודה** - על פי ההלכה ניתן להניח שהכלים אינם בני יומם (שו"ע, יו"ד, קכב, ו-ז), וממילא הטעם הנפלט מהם הוא בגדר 'נותן טעם לפגם' ואינו פוסל את האוכל הכשר (שו"ע, יו"ד, קכב, א-ב).

אמנם במקרים מסוימים אין ליישם את הדין שסתם כלים אינם בני יומם, כמו בבתי קפה המשתמשים בכלים באופן תדיר (שו"ת נודע ביהודה, ח"א, יו"ד, סימן לו) או במקרה שקרוב לוודאי שבישלו בכלי בו ביום (ערוך השולחן, יו"ד, קכב, טז), ובמקרים נוספים שנזכרו באחרונים שבהם הדעת נוטה לאפשרות שאכן השתמשו בהם באותו היום (עיינו המקורות הנוספים שהובאו בפסה"ד). לפיכך יש לבחון האם כלים מושכרים יוצאים מגדר החזקה שאינם בני יומם. אם הייתה זו חזקה עובדתית שסתם כלי לא נעשה בו שימוש מעת לעת, הרי שכלים שכורים שמטרת הבעלים היא לעשות בהם שימוש רב ככל האפשר היו יוצאים מגדר חזקה זו. אולם מכיוון שזו חזקה הנשענת על ספק ספיקא, כדברי הש"ך (על שו"ע לעיל, ס"ק ד) - הטעם כתבו הפוסקים דהוי ספק ספיקא. ספק נשתמשו בו היום או אתמול, ואם תמצא לומר נשתמשו בו היום שמא נשתמשו בו בדבר פוגם בעין או שהוא אין נותן טעם, הרי גם אם יש לנו ספק שקול האם השתמשו בכלים ביממה האחרונה אם לאו, הכלים לא יוצאים מגדר סתם כלים לאו בני יומן. ביה"ד דן בגורמים נוספים המשפיעים על כשרות האוכל, כמו היותם של כלי ההגשה כלי שני ולא כלי ראשון שבדיעבד האוכל המוגש בהם לא נאסר (שו"ע, יו"ד, קה, ב), אך לא כאן המקום להרחיב בדיונים אלה. כן ציין ביה"ד כי יש מחלוקת גדולה בין האחרונים האם אפשר להגדיר טעם שנפלט לאוכל כאיסור דאורייתא.

מכאן שאף שאין לאכול בכלים שהשתמשו בהם ללא שמירה על כללי הכשרות, ובכך הוכשלו התובע ואורחיו (עבודה זרה, עו,

**האם קונה יכול לתבוע את המוכר אם כבר אכל איסור** - בשו"ע נפסק שאם נודע לקונה שהיה באוכל תערובת איסור - המוכר חייב להחזיר לו את הכסף מדין קנס, מכיוון שידע שהאוכל מכיל תערובת איסור ומכר לו זאת במזיד (שו"ע, יו"ד, קיט יג). במקרה דנן, מכיוון שהרבנות והמשווקים לא מודעים לרכיבי התערובת, יש להגדירם כשוגגים ולא ניתן לחייבם בתשלום קנס (אולם אם הקונה יחזיר את המוצרים אל בית החרושת המייצר שהיה מודע לרכיבי התערובת, הוא יוכל לתבוע את בית החרושת בתשלום קנס גם אם המוצר כבר נאכל).

**האם ניתן לתבוע את הרבנות מדין מזיק** - הרשב"א והרמ"א כתבו שהמשיא עצה לא יכול להתחייב בנזיקין בדיני אדם (שו"ת רשב"א, חלק א סימן צט, רמ"א, חו"מ, שפן, ג). במקרה זה הרבנות נחשבת כמזיק בגרמא, ולכן פטורה בדיני אדם, ולא ניתן לחייבה בתשלום מכוח דיני נזיקין. אמנם, מכאן ולהבא זכותם של הצרכנים לדרוש מהרבנות הפסקה של מתן אישורי כשרות למוצרים שעלולים לגרום לה הפסד בדרך של גרמא.

**סיכום** - רוב הפוסקים הכריעו שאין היתר לאכול אבקת חלב עכו"ם, ולכן יש לקונה תביעת מקח טעות ויכול להחזיר את המוצרים שטרם נאכלו למשווקים. הרבנות אינה המשווקת, ואינה חייבת בנזקי הצרכנים מדין גרמא. עם זאת היועמ"ש של הרבנות מתחייב להציג את רשימת המוצרים המכילים אבקת חלב עכו"ם תוך יומיים-שלושה. ביה"ד תובע מהנתבעים לאכוף את החלטות הרבנות הראשית והוראת בג"ץ לסמן את המוצרים המכילים אבקת חלב נוכרי.

תיק מספר 1222 - סח  
פורסם באתר דעת:

<http://www.daat.ac.il/daat/vl/pdrjerd1/pdrjerd1223.pdf>

### 3. מקח טעות בכשרות קייטרינג

**ארץ חמדה גזית, ירושלים:**

הרב משה ארנרייך, אב"ד  
הרב דניאל מן, דיין  
הרב מנחם יעקובוביץ, דיין

### העובדות:

התובע הזמין מהנתבע, בעליה של חברת קייטרינג, 135 מנות כשרות למהדרין עבור סעודת בר המצווה של בנו בעלות כוללת של 8100 ש"ח. התובע הקפיד בענייני כשרות שונים, דוגמת מקור הבשר והירקות, ועמד בקשר בעניין זה עם הרב האחראי על כשרות הקייטרינג. התובע טען כי לכלים שהשתמש בהם בעל הקייטרינג לא היה הכשר.

לטענת הנתבע רק יום-יומיים לפני האירוע נודע לו שהתובע מעוניין בכלים רב פעמיים, ולא בכלים חד פעמיים כפי שנוהג הנתבע להגיש בדרך כלל. ביום האירוע הגיעה לאולם משאית שפרקה כלי אוכל מחברת השכרה. התובע שאל את הנתבע

**סיכום** - מסתבר שהאוכל שהוגש לאורחים לא היה אסור באכילה, או שלכל היותר היה אסור מדרבנן. לאור סמכותו של ביה"ד לדון ב'פשרה', הסתמך ביה"ד על שיטות האחרונים הגורסות שיש להחזיר לקונה את הפער שבין אוכל לא כשר לאוכל כשר, בייחוד לאור צפייתו של התובע לכשרות מהדרין שיש לה ערך שוק גבוה יותר, ולאור הכשל בניהול האירוע מבחינה זו. נפסק כי הנתבע ישיב לתובע סך של 750 ש"ח המשקפים את הפער בין אירוע מהדרין לבין אירוע עם כשרות רגילה, לרבות סבירות לליקויים בכשרות. ביה"ד חילק את הוצאות המשפט בין הצדדים.

תיק מספר 2507  
פורסם באתר ארץ חמדה גזית -  
<http://www.dintora.org/article/232>

## מחילה על טענת מקח טעות

### 4. טענת מקח טעות במכונת הדפסה משולבת שהקונה ידע מראש שאין אפשרות החזרה

**בית דין לממונות ולבירורי יוחסין, ירושלים:**  
הרב אברהם דוב לוי, דן יחיד

#### העובדות:

התובע קנה מהנתבע מדפסת משולבת, אולם כשהגיע לביתו התברר לו שיש נזילת דיו מהמכונה ולכן הוא דורש לבטל את המקח. הנתבע מכחיש את קיומו של פגם במכונה, וטוען עוד כי בחנותו תלוי שלט בולט לפיו "אין החלפות ואין החזרות", ולכן ידע התובע שלא יוכל להחזיר את המקח. התובע טוען שלא ראה את השלט, ומכאן שעומדת לו הזכות לטעון למקח טעות.

#### נפסק:

**תוקפן של טענות בנוגע לפגמים שיכול היה התובע להבחין בהם לפני הקנייה** – במקרה שבו הקונה יכול היה להבחין בפגמים בטרם הקנייה, נשללת ממנו היכולת לטעון טענת מקח טעות. לעומת זאת, לתובע עומדת טענת מקח טעות על פגמים שלא יכול היה לדעת עליהם לפני הרכישה, ונודעו לו רק לאחריו. במקרה דנן, לא ידע ולא יכול היה הקונה לדעת על הפגם של הדיו הנוזל לפני הרכישה, ולכן הוא יכול לטעון למקח טעות. בנוגע לטענת מקח טעות, כתב הגאון ר' עקיבא איגר (שו"ת תנינא, סימן נא) שטענה זו נובעת מדין 'תנאי במקח'. כלומר, העיקרון המנחה של דין 'מקח טעות' הוא שאפשר לבטל מקח אם נפל מום במוצר, גם אם לא הותנה במפורש בין הצדדים שתבוטל העסקה אם ימצא מום, שכן יש בזה

ע"א), הרי שבדיעבד האוכל שהוגש באירוע לא נאסר באכילה, וגם אם נאסר, האיסור הוא מדרבנן ולא מהתורה.

**הקונה דבר שאסור באכילה ואכל אותו, האם זכאי להחזר** – בשו"ע (חו"מ, רלד, ב) נפסק כי במקרה זה צריך המוכר להחזיר את התשלום ששולם, על יסוד דברי הגמרא (בכורות, לז ע"א). רש"י על הגמרא מבהיר כי טעם ההחזר הוא משום קנס, ועל כן קבע הש"ך (יורה דעה, קיט, ס"ק כה) כי המוכר חייב בקנס רק אם מכר במזיד אוכל האסור באכילה, אך לא בשוגג. הסמ"ע לעומת זאת הבהיר כי טעם ההחזר הוא משום שמי שאכל איסור דאורייתא לא נהנה מהאוכל והדבר גרם לו צער (סימן רלד, ס"ק ד).

במקרה שלנו הדבר לא נעשה במזיד, כך שאין מקום להשבת הכסף על יסוד דברי הש"ך. גם לשיטת הסמ"ע, אכילה מכלים שיש ספק בכשרותם אינה גורמת לאדם אותו צער שנגרם לו מאכילת איסור דאורייתא, בייחוד שאין הטעם הבלוע מורגש באוכל המוגש על גבי כלי, ולכן אין מקום להחזר.

נוסף על כך, הרמב"ם פסק כי דין החזר כספי במקרה של מכירת אוכל אסור, חל רק באיסורי דאורייתא ולא באיסורי דרבנן, וכך גם נפסק בשו"ע (חו"מ, רלד, ג), הן משום שלא קנסו על דרבנן והן משום שאינו מצטער כל כך על האכילה (סמ"ע, שם).

לדעת הש"ך באיסור דרבנן, הקונה משלם את כל הערך שעליו סיכם עם המוכר, ולא רק את ערך האוכל שקיבל, שכן על איסור דרבנן לא גזרו (יו"ד, קיט, כז). כך גם קובע נתיבות המשפט (ביאורים, סימן רלד, ס"ק ג) שהקונה צריך לשלם את מלוא הסכום שסוכם עליו, שכן הוא נהנה מהאוכל במידה שווה. לעומתם הפרי חדש על גיליון השו"ע (ס"ק כד) וכן המחנה אפרים (הלכות מכירה ודיני אונאה, סימן כו) סבורים כי על הקונה לשלם רק שווי של אוכל לא כשר, שכן זה מה שקיבל ואין היגיון שישלם יותר מכך. בשו"ת חתם סופר (חו"מ, סימן קפ) נפסק שאם הקונה כבר שילם את מלוא הסכום עבור האוכל, אי אפשר להוציא מהמוכר את ההפרש בין שווי אוכל כשר לבין שווי האוכל שנמכר.

**הקונה אוכל מהדרין, האם זכאי להחזר** – התובע הזמין אוכל בכשרות מהדרין, שהיא דרישה הלכתית נוספת מעבר לכשרות הרגילה של האוכל. אמנם לדעת הש"ך שנזכר לעיל, איסור דרבנן אינו משנה את ערכו של החפץ, אך זאת רק בנוגע לקטגוריה הבסיסית של כשרות. אם הציבור יוצר קטגוריות חדשות המשפיעות על מחיר המוצר ללקוח, אין סיבה שהקונה ישלם יותר משווי המוצר. נוסף על כך, לפי דעות האחרונים שהובאו לעיל, הסיבה שבגינה יש לשלם את מלוא הסכום על האוכל היא משום שהקונה נהנה ממנו באותה מידה שהיה נהנה מאוכל כשר. אולם במקרה שלנו, התובע היה מודע לכך שיייתכן שקיימת בעיה בכשרות האוכל, ולכן במהלך האירוע לבו נקפו על כך ונפגמה הנאתו. לכן מחובתו לשלם רק על הנאתו מהמוצר 'המופחת'. מעבר לכך, התשלום עבור קייטרינג אינו רק על האוכל, אלא על ניהול האירוע כולו, ולכן גם אם ייקבע שיש לשלם תשלום מלא על האוכל, הרי שניהול האירוע בהיבט של הכשרות לא נעשה כפי הנדרש בשל השימוש בכלים לא כשרים.

## נפסק:

**אונאה מעל שתות (=שישית, ראו שו"ע, חו"מ, רכז, ד) – לדברי התובע האונאה היא מעל שתות, שהרי מחיר המים במחיר ב' הוא 0.58 אג' לקוב, ומחיר א' הוא 0.48 אג' לקוב. ההלכה היא שמעל שתות בטל המקח (בבא מציעא נ ע"ב; רמב"ם הל' מכירה יב, ד; שו"ע חו"מ, רכז, ד).**

**ידע על האונאה מראש** – המרדכי (בבא מציעא, בפרק הזהב אות שז) כותב בשם האבי עזרי שאם ידע הלוקח על האונאה ושתק עד לאחר זמן ותבעו לדין, אין שתיקתו נחשבת מחילה. כמקור לדבריו הוא מפנה לסוגיית הגמרא (בבא מציעא נא, ע"א) הדנה בהבדל בין בעה"ב המוכר ביוקר משום שתכשיתיו ותשמישיו חביבין עליו, ולכן אין עליו טענת אונאה, לבין מוכר תגר (סוחר בשוק המבין בעניין זה) שאם מוכר ביוקר ניתן לתבוע אותו בגין אונאה, גם אם הקונה ידע עליה. כך פסק גם הרמב"ם (הלכות מכירה, יג, ב) והשו"ע (חו"מ, רכז, כג). המרדכי לעיל למד מכך שרבה ורב חסדא בסוגיה האמורה פטרו מלהשיב את האונאה רק כשמדובר בבעה"ב, אבל לא בשל תגר גם אם הלוקח ידע שיש כאן אונאה. מכאן שידיעת הלוקח אינה נחשבת מחילה.

במקרה זה, סביר שהתובע ידע כל העת שישנם שני סוגי מחירים, זול ויקר, וגם אם הוא שילם כל העת מחיר יקר, אין זה נחשב מחילה, והוא זכאי לכאורה לתבוע את אונאתו.

**כשאמר בפני עדים שאינו מוחל** – הב"ח (טור, חו"מ, סי' רכז) כתב שדברי המרדכי הם רק כשאמר הלוקח בפני עדים שאמנם ישלם כעת את המחיר הגבוה, אבל בכוונתו לתבוע את אונאתו. אולם אם לא ידוע שהיה בדעתו לתבוע זאת מאוחר יותר, יש להניח שמחל על כך ונתן זאת במתנה למוכר (המתנה אפרים בהלכות אונאה, סי' יט מאריך להסביר את דברי הב"ח הללו).

הב"ח אף הוסיף שם שבנסיבות בהן ידע הקונה מראש על האונאה ואמר בפני עדים שיתבע, לא שייך הקריטריון הקבוע שלפיו ניתן לתבוע אונאה רק עד שיראה לתגר או קרובו (משנה בבא מציעא מט, ע"ב ובגמרא שם נ ע"ב וכן ברמב"ם בהלכות מכירה יב, ה, ובשו"ע בסעיף הנ"ל), שכן קריטריון זה שייך רק אצל מי שלא ידע על האונאה. כך גם פירש הב"ח את דברי הרמ"א (שו"ע חו"מ, רכז, ז).

לאור זאת, בנידון שלנו התובע לא גילה דעתו בעת הקנייה שבכוונתו לתבוע, ובהיותו מודע ליוקר המחיר בעת ששילם אותו נחשב שמחל, בייחוד שעבר זמן רב מכדי שיעור שיראה לתגר או קרובו, ולא ייתכן שאחר זמן כה רב יתבע התובע את ההפרש.

קצות החושן (שם, סי' רכז ס"ק ה) חלק על הב"ח בפרשנותו את המרדכי והרמ"א. לדבריו, במקרה שהמוכר והלוקח מודעים מראש לכך שהמחיר גבוה ועל דעת כן עשו את המקח ביניהם, לא יוכל התובע לתבוע את אונאתו. אבל במקום שניתן היה לטעות באשר למחיר, והמוכר אינו מתנה מראש "על מנת שאין לך אונאה", והלוקח אף לא הסכים מראש לוותר על טענה אפשרית, יוכל הלוקח לחזור בו, ושתיקתו אינה מהווה מחילה

מעין תנאי מכללא. עם זאת, מכיוון שהמוכר תלה שלט ולפיו המוצרים בחנות אינם ניתנים להחלפה או החזרה, הקונה לא יכול לטעון למקח טעות ולבקש להחזיר את המוצר, אלא אם כן היה מסכם זאת במפורש עם המוכר.

גם בעל 'בית הלוי' (חלק ג, סימן ג) קובע שאם נפל מום בגוף המוצר, אין צורך בהתנאה מפורשת על מנת לטעון למום מקח. אולם במקום שבו נכתב במפורש שאין החלפות והחזרות – יש להניח כי הקונה מחל וויתר על טענותיו העתידיות.

מכיוון שיש מחלוקת בין הצדדים האם ראה הקונה את השלט לפני הקנייה, הרי שאם אכן יתברר ע"י מומחה שמינה לכך ביה"ד שיש במכונה פגם הגורם לנזילת דיו פנימית, יש לפשר בין הצדדים ולחייב את המוכר להחליף את המכונה באחרת.

**סיכום** – נפסק כי יש למנות מומחה שיכריע האם יש נזילת דיו במכונה, ולאור הכרעתו יש לפסוק בשאלת 'מקח טעות'. השלט המסיר את אחריות המוכר מבטל את יכולת הקונה לטעון למקח טעות, אך מכיוון שהקונה מכחיש שראה את השלט יש לפשר בין הצדדים.

פורסם באתר דעת:

<http://www.daat.ac.il/daat/vl/pdrjermo/pdrjermoo16.pdf>

## 5. מחילה על אונאה בחכירת מים

**בית דין לענייני ממונות גוש קטיף, נווה דקלים:**

הרב יהודה זולדן, אב"ד

הרב אברהם אוחיון, דיין

הרב נסים מזרחי, דיין

## העובדות:

התובע חקר מהנתבע את חממותיו. מכסות מים בסך 100,000 קוב, שלא נוצלו ע"י חקלאי שלישי, הועברו לנתבע, באישור נציבות המים. התובע השתמש במשך שנתיים במכסות המים של הנתבע ושילם לו סך של 0.58 אג' לקוב, אולם לטענתו, על פי תעריפי נציבות המים היה עליו לשלם עבור חלק ממכמות המים שסופקה לו תעריף של 0.48 אג' בלבד לקוב. התובע שילם במשך כל תקופת החכירה עבור המים שסופקו לו וקיבל מהנתבע את החשבוניות ללא עוררין, אך כעת הוא מסרב לשלם לנתבע את יתרת חובו וכן מבקש החזר בגין כספים ששולמו, לטענתו, ביתר. לדברי הנתבע, הוא מכר לתובע מים באותו המחיר שמכר לכל החקלאים. התביעה הוגשה כשנה לאחר סיום החכירה.



בעצתם כי אין היא עומדת ברמת הדוגמה שהוצגה לפניו, הן מבחינת גודל האתרונים והן מבחינת מראם. הוא סירב לקחת את הסחורה ולשלם את יתרת התמורה. כעת הוא תובע החזר של המקדמה בסך של 500 ש"ח. הנתבע טוען מנגד שהאתרונים שהציע לנתבע הם מאותו הזן של הדוגמה שראה התובע, וכי רבים רכשו אותם ללא כל טענה. עוד ציין הנתבע ששמר לתובע ארבעים סטים עד לחג ולא מכר אותם, ולכן הוא תובע כנגד את יתרת החוב שסוכם עליו. שני חבריו של התובע, שאחד מהם בקיא בשוק האתרונים, העידו כי המחיר שנקבע לסטים מתאים לאתרונים מהודרים, ולא לאתרונים שהוצעו לתובע, שרובם היו מדרג ג', חלקם מדרג ב', ורק אחד מהודר.

## נפסק:

**הכרעה עובדתית בנוגע לאיכות האתרונים** - לאחר שמיעת העדויות והתייחסות בעלי הדין לדבריהם, ביה"ד קיבל כעובדה שהאתרונים שהוצעו לתובע אינם נחשבים בשוק לאתרונים מהדרין. ביה"ד דחה את טענת הנתבע שאין להתייחס להידור המסחרי של האתרונג, אלא להידור ההלכתי שכן התובע הזמין הזמנה סיטונאית המיועדת להימכר בשוק ארבעת המינים, והלקוחות מגדירים אתרוג שאינו יפה מבחינה חיצונית כאתרוג שאינו מהודר. זאת על יסוד דברי השו"ע (ח"מ רלב, ו): "כל שהסכימו עליו בני המדינה שהוא מום שמחזירים בו מקח זה, מחזירין. וכל שהסכימו עליו שאינו מום, הרי זה אינו מחזיר בו אלא אם פירש, שכל הנושא ונותן סתם, על מנהג המדינה הוא סומך". כלומר, מה שקובע הוא מנהג המדינה, ולא ההגדרה ההלכתית.

**טענת מקח טעות** - התובע מבקש לבטל את העסקה בטענת מקח טעות. ביטול מקח אפשרי כאשר ברור שקיים שוני בין הסיכום שבין הצדדים לבין המוצר שסופק, לרבות שוני באיכות המוצר, וכדברי המשנה במסכת בבא בתרא (פרק ה משנה ו): "...מכר לו חטים יפות ונמצאו רעות הלוקח יכול לחזור בו..."

גם במקרה שלפנינו מדובר על הבדל באיכות המוצר, ולכן לקונה זכות לחזור בו.

**מעות אינן קונות מיטלטלין** - מעבר לטענת 'מקח טעות', הרי שלא התבצעה במקרה זה פעולת קניין מצד התובע משום ש'מעות אינן קונות מיטלטלין' (בבא מציעא, פרק ד, משנה א). ממילא הוא יכול לחזור בו מהמקח. לעניין 'מי שפרע' (איסור לחזור מעסקה לאחר ששולם בגינה - בבא מציעא, מח, א) יכול התובע לסמוך על כך שיש לו סיבה מוצדקת לחזרתו. אמנם ייתכן שדמי קדימה מעמדם שונה, כמו שסובר פתחי תשובה (ח"מ רז, סק"ג בשם שו"ת מים חיים), שדמים אלה אינם כהתחלת פירעון, אלא דמי ביטחון שיחולטו למוכר אם הקונה יחזור בו. אך יש שחלקו על כך (תשורת שי סימן ע') מהטעם שאין היגיון בכך שהקונה יפסיד ולא המוכר. מכל מקום במקרה של מקח טעות פשוט שדמים אלה חוזרים לקונה.

**האפשרות לבחירת אתרונים אחרים** - חבריו של התובע העידו כי הנתבע לא אפשר לתובע לבחור אתרונים מארגזים אחרים

(גם הלבוש, ח"מ, סימן רכז, ז כתב שדברי הרמ"א שלא מחל, אמורים רק אם לאחר הרכישה קודם שהראה לתגר או קרובו, נמלך וחזר בו. אך אם בזמן המקח ידע הלוקח שרוכש את החפץ ביותר מכדי שוויו, כדי אונאה או יותר, ולמרות זאת הוא גומר מקחו באחת מדרכי הקניין - 'נראה לי דודאי גמר ומחל והמקח קיים ואינו יכול לחזור בו'. ראו גם ערוך השולחן, ח"מ סי' רכז, ט).

אם כן, לפי קצות החושן, מאחר שהמחיר היה ידוע לשניהם, והתובע שילם במשך תקופה ארוכה על פי המחיר הגבוה ללא ערעור, אין הוא יכול לתבוע כעת אונאה ויש לראות זאת כמחילה. מה גם שהנתבע טען שאין זה מחיר גבוה מהמקובל, וזהו המחיר שגבה גם מאחרים.

**מחילה על סכום הכסף שעדיין לא שולם** - גם ביחס לחלק מסכום החוב שטרם שולם, אין לראות את היות התובע מוחזק בכסף, סימן לכך שלא מחל על אונאתו בגין תשלום זה. ערוך השולחן, (ח"מ, סי' רכז, י) הסביר כי אם נאמר שלא מחל על הונאתו במקרה של לוקח שלקח בהקפה, הרי אין לדבר סוף ואי אפשר יהיה לקיים מקח וממכר באופן תקין.

התובע השתמש במים במשך תקופה ארוכה, ושילם עבורם לפי המחיר הגבוה חלק נכבד מהחוב. מה גם שאי אפשר להשיב את המקח (המים ששימשו להשקיה). אם התובע חש שיש כאן אונאה במחיר מצד הנתבע, היה עליו לבוא במשא ומתן עם הנתבע מיד בתחילת הדרך ולא לאחר זמן רב.

**סיכום** - אין כאן אונאה מצד הנתבע, ועל התובע לשלם עבור כל קוב מים סך 0.58 אג' כפי שסוכם.

ניתן ביום ה' תמוז תשנ"ח  
טרם פורסם

## 6. ביטול עסקת אתרונים

### ארץ חמדה גזית, שדרות:

הרב אריאל בראלי, אב"ד  
הרב דרור טוויל, דיין  
הרב שלמה בן יאיר, דיין

### העובדות:

התובע הגיע לחנותו של הנתבע וראה שם דוגמה של אתרונים שמצאו חן בעיניו. עקב כך הוא הזמין ארבעים סטים של ארבעה מינים מהודרים באיכות האתרונים שראה. המחיר שסוכם עליו הוא 1500 ש"ח, ומתוכם שילם התובע באותו מעמד מקדמה של 500 ש"ח.

יום לאחר מכן הגיע התובע לקחת את הסחורה, אך בשל עיכוב מצד הנתבע נדחתה קבלת הסטים ביום נוסף. כאשר חזר התובע לבחור את הסחורה ביחד עם שניים מחבריו, טען

## נפסק:

**מיטה שנמצאו רגליה שבורות ואפשר לתקנה ע"י הוספת רגליים חדשות אחרות, האם המקח בטל** – נפסק שמוצר שנפל בו מום עובר - המוכר ינקה לקונה מן הדמים כדי שיחזור המקח לקדמותו ויקוים המקח (שו"ע, רלב, ה). וכן כתב הרמ"א (שם) "שהרי מכר לו בית ועדיין נקרא בית". אך אם נמצא כותל הבית רעוע כך שניטל ממנו השם 'כותל', ויש להחליף את כל הכותל – נחשב כ"פנים חדשות באו לכאן" והמקח בטל (מרדכי כתובות סימן רצ"ב). המקרה שלפנינו דומה למקרה שבו ניטלו רצועות של סנדל ואפשר לתקנם רק ע"י הוספת רצועות חדשות, ביחס אליו נקבע שזה נחשב כ"פנים חדשות באו לכאן". בדומה לכך גם אצלנו זה כדבר חדש, והמקח בטל.

**האם המקח בטל במקרה שמיטה נשברה כתוצאה משימוש** – נאמר בתוספות (בבא קמא דף ק" עמוד ב' ד"ה "דאדעתא") שאם אדם קנה מחברו מוצר שהתקלקל מיד - המקח יבוטל, שכן לשני הצדדים היה ברור בעת המכירה שהמוצר נמכר שלא על מנת להתקלקל מיד. אולם המקח מתבטל רק אם המוכר ידע שהמוצר פגום ואילו הקונה לא ידע על הפגם, ואם היה יודע לא היה קונה את המוצר. לעומת זאת, במקרה דנן, גם אם הניח הקונה שהמיטות ישמשו אותו לאורך זמן, ולו היה יודע שיישברו לאחר שימוש קצר לא היה קונה אותן, הרי שהמוכר במחיר זול ודאי לא התכוון לכך שיש לו אחריות על כך שהמיטות לא יישברו. לפיכך המקח לא בטל, משום שאין אומדנא ששני הצדדים הסכימו בעניין המום של המיטה, כפי שדרשו בעלי התוספות.

עוד נפסק שאם לוקח קנה מוצר שלם, ולפתע נפל בו מום כאשר היה המוצר ברשותו, אין הוא יכול לטעון לביטול המקח בגין מקח טעות, משום "שמזלו גרם לכך" שהמום אירע דווקא ברשותו. טענה זו נקראת "נסתחפה שדוהו", כביטוי לכך שמזלו הרע של האדם גרם לכך שהמום או הנזק אירע דווקא ברשותו, ולכן אין הוא יכול לטעון ל"מקח טעות" שעה שהמוכר בוודאי לא התכוון לכך (מחנה אפרים, הלכות שכירות סימן ד').

**מכר ריהוט של חדר שינה במחיר כולל ונפל פגם ברהיט אחד, האם המקח כולו בטל** – נפסק שבמקרה שבו ביקש אדם לקנות קרקע ודקלים, ולבסוף גילה שלא היו דקלים על הקרקע שרכש, הוא יכול לבטל את המקח (רמב"ם הלכות מכירה פרק כ"ד הלכה יג'). הסיבה לכך היא שהקרקע הוא "צורך הדקלים" (וכן הפוך), ולכן קניין הקרקע תלוי בהם ונחשב כקנייה אחת שאם חסר ממנה פריט, בטל המקח כולו. אך כאשר מדובר בשני פריטים שלא צריכים זה לזה, קניית כל פריט תוגדר כרכישה נפרדת. מכאן שאם הפריטים בעסקה נפרדים ועומדים כל אחד בפני עצמו, ואפשר בקלות להחליף את הפריט בפריט זהה, כל המקח קיים, מלבד המוצר הפגום שנמצא בו המום. במקרה דנן כל פריט עומד בפני עצמו, ולכן אי אפשר לכלול את כל הפריטים תחת טענת מקח טעות אחת.

**טענת מקח טעות כנגד סוחר המתווך בין היצרן לקונה** – בשאלה זו נחלקו הפוסקים. גישה אחת סוברת שאם הסרסור לא משהה את הממכר אצלו, אלא מעביר אותו מהר מיד ליד – הוא יהיה פטור, ובלבד שמכירת המוצר נעשתה בתום לב (יש צורך

בחנות. אף אם היה מאפשר לו לעשות כן, הרי העבודה הרבה הכרוכה במלאכת ברירת האתרוגים, אינה הדרך המקובלת לתת סחורה, ולכן אין הדבר מבטל את זכותו של הקונה לטענת מקח טעות.

**סיכום** – טענת מקח טעות רלוונטית גם כאשר יש פער באיכות המוצר בין מה שסוכם למה שסופק, על כן התקבלה הטענה גם במקרה זה. ביה"ד חייב את הנתבע להשיב לתובע את דמי הקדימה ששילם.

תיק מספר 75019

ניתן ביום י"ז כסלו תשע"ה, 9 בדצמבר 2014  
טרם פורסם

## שימוש בממכר כפוטר מטענת מקח טעות

### 7. מקח טעות על מיטות שנשברו

**בית דין לממונות ולבירורי יוחסין, ירושלים:**

הרב אברהם דוב לוין, אב"ד

הרב שמואל יגר, דיין

הרב דוד יהושע קניג, דיין

### העובדות:

התובע קנה בחנותו של הנתבע ריהוט לחדר שינה הכולל מיטות, מזרנים, שידות ועוד. המיטות לא יוצרו בחנותו של הנתבע, אלא בבית חרושת אחר, והמוכר שימש רק כסרסור (מתווך) למכירת המיטות. לאחר שימוש קצר נשברו המיטות והיצרן תיקן אותן, אך כעבור שימוש נוסף נשברה שוב אחת מרגלי המיטות. בשלב זה החליט התובע לחזור אל המוכר ולדרוש שיחזיר לו את כספו בתמורה להחזרת כל מוצרי העסקה, זאת בטענה של מקח טעות בגין רכישת מוצרים פגומים. לדבריו, המיטות המתפרקות שוב ושוב הן ראייה לכך שכל המוצרים פגומים. הנתבע טוען שמלכתחילה התובע קנה את המוצר הזול ביותר בחנות, ומחירו הזול נובע מאיכותו הנמוכה. מה עוד שהיצרן מוכן לתקן את הנזק, על כן לא יכול התובע להעלות טענה של מקח טעות. נוסף על כך, גם אם נניח שנפל פגם במיטות, הרי שבמזרונים, בשידות ובשאר הפריטים לא נפל פגם, ולכן לא ניתן לטעון לגביהם "מקח טעות". עוד טוען הנתבע, כי התובע המשיך להשתמש במיטות גם לאחר התרחשות ה"פגם", ולכן איבד את זכותו לטעון למקח טעות. בנוסף, הנתבע טוען שמכיוון שיש על המיטות אחריות יצרן, על התובע לפנות ליצרן ולא אליו - המוכר.



נעשה שימוש במקח. שנית, חצי שנה לאחר שעמותת בית הכנסת קיבלה את הציוד הראשון היא הזמינה ציוד נוסף, וגם לדברי התובעת עצמה היא התלוננה רק לאחר מכן.

### האם שימוש במקח גורר עמו מחילה על הפגם ומבטל את הזכות לתבוע בבי"ד - בשאלה זו נחלקו הדיינים:

**דעת המיעוט:** כאשר הקונה הודיע למוכר על התקלה מיד כאשר גילה אותה, והוסיף להשתמש במכר לאחר מכן, הרי שהשימוש במקח לא נחשב כמחילה. הרמב"ם כותב: "אם נשתמש בו אחר שראה המום הרי זה מחל ואינו יכול להחזיר". ואולם בעל ה"דגל מחנה אפרים" (הלכות מכירה, דיני אונאה, סימן ה) ובעל "כנסת הגדולה" (הגהות הטור, סימן רל"ב), דייקו מדברי הרמב"ם כי רק אם נשתמש בחפץ אחר שראה המום, ללא שהודיע למוכר, ייחשב הדבר כמחילה. וכך גם מסתימת דברי השו"ע (רלב האמור).

מכאן שהתובעים לא מחלו על הפגם בריהוט בכך שהשתמשו בו במשך השנים, שכן הם הביעו את אי שביעות רצונם מהמוצר שסופק להם כאשר הבחינו בפגם. לדעה זו נותר לדון האם בית הכנסת חייב בדמי שימוש בגין השימוש שביצע במקח במשך שנתיים. נראה מדעות הראשונים, הרמב"ם (הלכות מכירה ט"ז, הלכה ח) והריטב"א (בבא מציעא דף נ: ד"ה יתר) שאכן עליו לשלם דמי שכירות ממועד קבלת הרהיטים.

**דעת הרוב:** התנהגות התובעת שהשתמשה בריהוט במשך שנים מהווה מחילה על טענת מקח טעות. הטענה מעוגנת בראש ובראשונה בפשט דעת הרמב"ם שהובאה לעיל (הלכות מכירה, פרק ט"ז) על פיה השימוש במקח מהווה מחילה ומבטל את היכולת של הקונה להחזירו.

היו שרצו (דעת הי"ש מי שאומר' במשנה למלך על הרמב"ם) להשוות דין זה לדין אונאה במחיר שהובא בגמרא (בבא מציעא מט, ע"ב) שם עולה כי זמן האפשרות לביטול המקח מחמת אונאה במחיר הוא קצוב ומוגבל. אולם לדעת הרי"ף והרמב"ם אין להשוות בין מקח טעות לאונאה, שכן במקרה של אונאה במחיר, הקונה ידע את רוב הפרטים מלבד המחיר ולכן היקף האונאה לא כ"כ גדול ויש זמן קצוב לתקנה. לעומת זאת, במקח טעות קיבל הקונה מוצר אחר לחלוטין משציפה, ולכן אפשרות ההחזרה לא מוגבלת בזמן. עם זאת, מפוסקים רבים עולה כי ההלכה שנפסקה בעניין היא כדברי הי"ש מי שאומר' - ולכן אפשרות החזרה ממקח טעות גם היא מוגבלת בזמן. שו"ת "הודה יעלה" (חלק ב, חו"מ סימן רכג) קירב בין השיטות, וקבע כי אמנם אפשר לחזור ממקח טעות לעולם, אבל זאת רק במקרה שהקונה לא ידע מראש על המום במקח. מדבריו עולה כי ישנם מצבים שבהם על הרוכש לבדוק האם המקח הוא לשביעות רצונו, ואם לא עשה כן, איבד את האפשרות לטעון טענת מקח טעות. כך עולה גם מספרי שו"ת נוספים שאליהם הפנה ביה"ד, ועל פיהם אם היה אפשר לראות את המום במקח בעת הקנייה, יאבד הרוכש את טענת מקח הטעות.

במקרה שלפנינו המום הוא מום גלוי, והיה על גבאי בית הכנסת להתלונן מיד על הפגם. לכן נראה כי לדעת הי"ש מי שאומר' וגם לדעת החולקים עליו, היה על נציגי התובעת לבדוק מיד את

בשבועה). הנימוק לכך הוא שהיה על הלוקח לבדוק כראוי את המוצר, ואם היה מוצא בו פגם היה עליו להחזירו ליצרן או למוכר. מאחר שההפסד התרחש ברשותו של הלוקח וודאי שההפסד מוטל עליו (רמב"ם מכירה פרק ט"ז הלכה יא; שו"ע, רלב, יח). גישה שנייה סוברת שגם אם הקונה נשא ונתן באמונה ואח"כ נמצא מום במקח, יכול הקונה לחזור בו מהעסקה, ועל הסרסור לשאת בנזק. זאת מפני שאף אם הסרסור נתאנה, אין הוא רשאי להונות אחרים (רמ"א שם).

**סיכום -** נפסק שאי אפשר לטעון מקח טעות במום עובר, וכן שאי אפשר לטעון מקח טעות אם הנזק התרחש ברשות הקונה, שהוא בבחינת "נסתחפה שדהו". כן נקבע שאי אפשר לטעון מקח טעות על קבוצת פריטים, כאשר נפל מום רק בפריט אחד ואין בין הפריטים קשר ממשי וישי.

למרות זאת כפשרה נפסק שהקונה יחזיר את המיטה השבורה למוכר, והמוכר יחזיר לו סך מסוים.

תיק מספר 1248 – סח  
פורסם באתר דעת: <http://www.daat.ac.il/daat/v1/pdrjerdll/pdrjerdll225.pdf>

## 8. מקח טעות בהזמנה של ריהוט בית כנסת

### בית דין ארץ חמדה גזית, ירושלים:

הרב יוסף כרמל, אב"ד  
הרב דניאל כ"ץ, דיין  
הרב סיני לוי, דיין

### העובדות:

עמותת בית כנסת הזמינה ריהוט לבית הכנסת מחברת רהיטים. העמותה טוענת כי גודל השולחנות מסב ליושבים אי נוחות רבה. חברת הרהיטים משיבה כי סופקו שולחנות בגודל סטנדרטי, וכי מעולם לא התקבלה עליהם תלונה מאת רוכשים בעבר. חברת הרהיטים אף הצביעה על תקופת הזמן הארוכה (כשנתיים) מהיום שבו סופקו הרהיטים והסתיימה העסקה, עד ליום הגשת התלונה עליהם. נציגי התובעת טוענים מנגד כי ניסו להתלונן לאורך התקופה, אולם טענתם נענתה רק לאחר הגשת מכתב תלונה רשמי. נציג מטעם ביה"ד בחן את הספסלים וקבע כי ללא ספק קיים חוסר נוחות משמעותי בריהוט שניתן לבית הכנסת, וכי קיים מום של ממש במקח.

### נפסק:

**עד מתי רשאי הקונה לדרוש ביטול מקח בשל פגם -** נראה מדברי הרמב"ם (הלכות מכירה פרק טו, ג) כי אין מגבלה של זמן לטענה שהיה פגם במקח, וכך גם נפסק בשו"ע (חו"מ, רלב, ג). אולם, במקרה דנן יש לסייג הלכה זו משני טעמים: ראשית,

## נפסק:

**ביטול המקח מדין אונאה** - ביה"ד לא קיבל את טענת הנתבע שנעשו ברכב עבודות פחחות בסך 3750 ש"ח, שכן אין זה הגיוני כי ברכב שמחירו 3250 ש"ח יבוצעו עבודות פחחות בעלות גבוהה. הנתבע הודה שידע את מחירו הרכב. נוסף על כך, אם מצב הרכב הצדיק פחחות בסך 3750 ש"ח, אזי ברור שמחירו פחות בהרבה מ- 3250 ש"ח שפורסמו במחירו. מכיוון שהמוכר מכר את הרכב ביותר מכפול ממחיר המחירו, יש כאן לכאורה יותר משיעור אונאה (מעל שתות-יותר משישית), והמקח בטל (על פי שו"ע, חו"מ, רכז, א).

**דין אונאה בחפץ שאין לו שיעור קבוע** - ביה"ד קובע כי מחירו רכב אינו נחשב בגדר 'שיעור קבוע'. לדעת הבית יוסף (חו"מ, רט) אין דין אונאה בחפץ שאין לו שיעור קבוע. הב"ח (שם) חולק על כך ולדעתו גם בחפצים שאין להם שער ידוע, קיים דין אונאה. על אף המחלוקת, ביה"ד מכריע בנוגע למכירת רכב כי אם נמכר הרכב במחיר של 10% עד 30% יותר ממחיר המחירו הרי שאין דין אונאה, אך אם נמכר הרכב בכפול ממחיר המחירו אזי לכולי עלמא חל דין אונאה. מעבר לכך, לדעת הרא"ש (בבא מציעא, פרק ד' סימן כ') במקרה שהמוכר בקיא בערך הממכר והקונה אינו בקיא כל כך - ייתכן שקיים דין אונאה גם בפחות משתות.

**שיעור זמנה של טענת אונאה** - בשו"ע (חו"מ, רכז, ז) נכתב כי הקונה יכול לחזור למוכר ולתבוע אונאה בשתות "עד כדי שיראה לתגר או לקרוביו, ואם שהה יותר אינו יכול לחזור ולא לתבוע אונאתו". במקרה שלנו התובע יכול היה לברר תוך שעות בודדות את מחיר המחירו של הרכב, אולם הוא חזר לנתבע רק בחלוף שבוע ומכאן שמחל על האונאה.

על אף האמור, מאחר שהקונה טרם שילם את כל התשלום עבור הרכב, אפשר לטעון שמכיוון שידע שהוא המוחזק בכסף, לא טרח לברר את המחיר באופן מידי ואין לראות בהתנהגותו זו מחילה על האונאה. הש"ך על השו"ע (שם) כתב שאכן יש סברה לומר שלקונה יש טענת מיגו, שמתוך שיכול היה לטעון ששילם את הכסף, יכול היה גם לטעון שלא התרצה. קצות החושן (שם) סובר שגם במקרה שהקונה לא שילם, החזקה שמחל על האונאה גוברת על טענת המיגו. לעומתו, הנתובות (פ"ת ס"ק ב) ואחרים סבורים כי החזקה שהקונה מחל על האונאה היא בעלת תוקף חלש יותר מחזקות אחרות (כמו חזקת 'אין אדם פורע תוך זמנו'), ולכן טענת המיגו של הקונה תגבר על חזקה זו.

ביה"ד קובע כי מאחר שישנה מחלוקת פוסקים, במקרה שבו הקונה טרם שילם את כל מלוא התמורה הוא נחשב כמוחזק בכסף (על פי שו"ת משכנות יעקב ס' מ"ח) ואפשר לבטל את המקח.

**ביטול המקח בטענת מקח טעות** - הקונה טען כי הרכב לא תקין ואינו ראוי לשימוש, ועל כן יש לבטל את המקח.

בשו"ע (חו"מ, רלב, ז) נכתב כי "כל הלוקח סתם אינו לוקח אלא הדבר השלם מכל מום" ובאותו סימן בשו"ע בס' ג נכתב כי מקח

הבעיה ולדרוש את תיקונה. מששתקו נציגי התובעת והשתמשו במקח, הדבר מהווה מחילה מובהקת על המום וקבלת המקח.

**סיכום** - נפסק כדעת הרוב שהתביעה לביטול המקח או תיקון השולחנות נדחית. עם זאת, מכיוון שהשולחנות אכן אינם תקינים, על הנתבעת לאפשר לתובעת על פי רצונה רכישה של שולחנות אחרים, בהתאם להצעה שהגישה הנתבעת לביה"ד בהפחתה של 20% מהמחיר. ההפחתה ניתנה מכוח סמכותו של ביה"ד לפסוק פשרה על פי שיקול דעתו ולכפות על הנתבעת מתן הנחה כפיצוי על המכר הפגום.

תיק מספר 71014

ניתן בתאריך ח' תמוז תשע"א

פורסם באתר ארץ חמדה גזית -

<http://eretzhemdah.org/newsletterArticle.asp?lang=he&pageid=48&cat=1&newsletter=1063&article=4023>

## מקח טעות בקניית רכב

### 9. טענת אונאה ומקח טעות בקניית רכב

**בית דין רבני אזורי, תל אביב:**  
הרב יצחק אלמליח, דיין

### העובדות:

הנתבע הוא בעל מוסך ומומחה בענייני רכב. התובע קנה מהנתבע רכב תמורת 7000 ש"ח, אך טרם שילם את מלוא הסכום. התובע טען כי רצה לערוך בדיקות לרכב, אך הנתבע שכנעו שאין בכך צורך, והבטיח לו כי הרכב במצב תקין. מאחר שהנתבע נראה אמין בעיני התובע, סמך התובע על דבריו וקנה את הרכב. לאחר מכן התברר שהרכב לא תקין, ואינו ראוי כלל לנסיעה. בבדיקה שבוצעה התגלה כי יש בו ליקויים רבים, ומאז הרכב מושבת.

לאור האמור התובע מבקש לבטל את העסקה ולקבל חזרה את התמורה ששילם על הרכב לרבות דמי העברת בעלות וביטוח. לחלופין דורש התובע את תיקון הרכב, וכן החזרת סך של 3,750 ש"ח לידי, מכיוון שהתברר שמחיר הרכב ע"פ המחירו הוא 3250 ש"ח בלבד. עוד מבקש התובע סכום של 2700 ש"ח עבור ביטול שני ימי עבודה שבהם הופיע בביה"ד.

מנגד טען הנתבע כי ביצע עבודות פחחות ברכב בסך של 3750 ש"ח, צבע את הרכב לבקשת התובע ב- 2000 ש"ח, ועוד הוסיף למחיר הרכב דמי תיווך בסך 450 ש"ח. עוד הוא טוען כי לא ידע על מצבו המכני של הרכב, וכי שימש בעסקה כסרוסור בלבד. לטענתו הוא סמך על דברי הבעלים שהרכב במצב טוב.

רמה חולק וקובע כי כאשר המוכר ידע על המום בזרעם, הוא חייב בהוצאות הקונה מדין גרמי, וכדעתו נפסק להלכה בשו"ע (רלב, רא).

הנתבע טוען כי לא ידע על מצבו המכני של הרכב מאחר ששימש כמתווך בלבד. אמנם סביר להניח כי מכיוון שהוא בעל מוסך הרי הוא מומחה וידע על הליקויים ברכב, אך מבחינה ראייתית לא עומדת כנגדו טענת ברי שידע על הליקויים. על כן אין לחייבו בדמי הביטוח ובדמי העברת הבעלות.

**חייב הנתבע בהוצאות המשפט של התובע** - הרא"ש (סנהדרין פ' ג' ס' מ"א) כתב כי המתחייב בדיון אינו חייב לשלם לצד השני את הוצאותיו, גם אם הזקיקו לדון בעיר אחרת. כך פסק גם השו"ע (חו"מ, יד, ה). לכן אין לחייב את הנתבע בגין ימי העבודה שהפסיד התובע בשל נוכחותו בדיונים.

**סיכום** - ביה"ד פוסק כי המקח בטל, הן מדין אונאה ביותר משתות והן מדין מקח טעות. הנתבע מחויב להשיב לתובע את התמורה שקיבל עבור הרכב ועבור עבודות הצביעה, אולם הוא פטור מלשלם לתובע את הוצאות העברת הבעלות והביטוח ואת הוצאות המשפט.

תיק מספר 6525 / ס"ב - ק.א נ' מ.י.  
פורסם בשורת הדין, כרך ט', עמ' שנו

## 10. מקח טעות ברכב

### בית דין רבני אזורי, חיפה:

הרב ישראל שחור, אב"ד  
הרב אברהם אטלס, דיין  
הרב מימון נהרי, דיין

### העובדות:

התובע קנה מהנתבע רכב. לאחר התשלום ובטרם רישום הרכב על שמו, גילה התובע כי הרכב אינו רשום כיד ראשונה של המוכר, אלא של בית ספר לנהיגה. התובע פנה לחברו בעניין, וזה מסר לו כי מדובר בעניין לא משמעותי. לאור זאת סיים התובע את העסקה, והעביר את הרכב על שמו.

כבדיקה שעשה התובע מיד לאחר מכן גילה כי במחירון הרכב "לוי יצחק" מחירו של רכב שנקנה מבי"ס לנהיגה נמוך ב-20% מרכב אחר, ועל כן טען כי יש כאן משום 'מום במקח'. עוד טען התובע כי המצמד ברכב אינו תקין.

מנגד, טען הנתבע כי התובע נכח במו"מ שנערך בין הנתבע לבין אדם אחר בנוגע למכירת הרכב, ועל כן ידע על היותו של הרכב רשום ע"ש בית ספר לנהיגה.

בעניין המצמד הוסיף הנתבע כי מדובר במצמד תקין, אלא שהוא גבוה יותר מהרגיל ואפשר להנמיכו, ולכן אין בכך כל חיסרון.

שנמצא בו מום אפשר להחזיר גם לאחר כמה שנים, כל עוד הקונה לא השתמש במקח לאחר שנודע לו על המום.

**מום שמקפיד בו** - קיומם של מכונים מיוחדים לבדיקה ולגילוי מומים ברכב מעיד שהנהוג היום הוא שאנשים מקפידים על מומים אלה, ולכן אפשר לבטל בגינם את המקח (על פי שו"ע, חו"מ, רלב, י"ט).

**מום הניתן לתיקון** - בשו"ע (רלב, ה) נכתב כי אם מדובר במום הניתן לתיקון מבלי לשנות את גוף המקח, אזי הקונה אינו יכול להחזיר את המקח, אלא מנכה מהדמים כדי לתקן את המום. במקרה דנן הרכב במצב כה גרוע, עד שכמעט שאין בו חלק תקין, והרי הוא כגרוטאה. אם המוכר יתקנו, יהיה מדובר במקח חדש השונה מהמקח המקורי, ולכן אין לאפשר למוכר לתקן את המום.

**המוכר לא ידע על הפגם במקח** - גם כשהמוכר לא ידע על המום ולא התכוון למכור מקח בעל מום, עליו להחזיר את התשלום לקונה (שו"ע, חו"מ, רלב, א). לכן טענתו של הנתבע כי לא ידע על המום אינה מועילה לו כנגד טענת מקח טעות.

אף אם יוגדר הנתבע כסרסור, שעל פי שיטת הרמב"ם פטור מלהחזיר את הכסף אם המקח לא שהה אצלו ולא ידע על המום (הלכות מכירה, פרק ט"ז הלכה י"א), בכל זאת יש לחייב אותו להחזיר לתובע את כספו. זאת משום שלא סביר כי בעל מוסך מקצועי לא ידע מה מצבו של הרכב. נוסף על כך, גם אם הנתבע לא ידע על מצב הרכב, הרי שלדעת הרמב"ם סרסור פטור רק אם הקונה פשע ולא בדק. במקרה שלנו הקונה לא פשע, אלא סמך על דברי הנתבע שהרכב במצב תקין ואין צורך בבדיקה. מעבר לכך, מלשון הרמב"ם (והשו"ע בעקבותיו) עולה כי אם הקונה החזיר מיד את המקח, הסרסור יכול להחזיר אותו למוכר הראשון, ולכן אין פוטרים אותו כלפי הקונה ועליו להחזיר לו את כספו. במקרה שלנו התובע חזר עם הרכב לנתבע מיד כשנודע לו על מצבו ובלי שהרע אותו. הנתבע מצדו יכול לחזור מיד עם הרכב למוכר הראשון.

עוד הוסיף ביה"ד כי לא נראה כלל שמדובר בסרסור, שכן הנתבע ביצע עבודות פחחות ברכב בסך 3750 ש"ח, ואילו הגדרתו של סרסור היא מי שמוכר בהמות בשוק ביום שקונה אותן.

**חייב תשלום עבור הצביעה** - בשו"ע (חו"מ, רלב, יג-יד) נכתב כי אם הקונה עשה שינוי בחפץ קודם שנודע לו על המום המקורי שהיה בו - הרי שאם עשה דבר שדרך העולם לעשותו, הוא זכאי להחזיר את המקח לבעליו ללא שישלם בגין השינוי שביצע בו. צביעת רכב היא דבר שדרכו של קונה לעשותו, ומכיוון שהמום ברכב נודע לתובע לאחר הצביעה, הרי שהוא פטור מתשלום עבורה.

**חייב הנתבע בהוצאות העברת הרכב והביטוח** - מי שמכר לחברו פירות ואלה לא צמחו, על אף שחייב באחריות על הפירות מדין מקח טעות, אינו חייב בהוצאות הזריעה של הקונה, מכיוון שמדובר בגרמא בעלמא (בבא מציעא, צ"ג). לפי התוספות המוכר פטור מהוצאות אפילו כשידע על המום בזרעם. היד

**בירור אצל מומחה** – אפשר היה לטעון כי הקונה היה צריך לברר אצל מומחה בעניין ולא אצל חברו. אולם, ביה"ד פסק כי התובע ידע על המום רק לפני ביצוע העברת הבעלות, ולאחר ששילם לנתבע מחיר מלא, ועל כן אין לטעון כלפיו שהיה צריך לעצור את תהליך הרישום. התובע הסתמך באותה שעה על הבירור שערך עם חברו ואין לדרוש ממנו יותר מכך.

**דין אונאה** – נראה לכאורה כי במקרה זה יש אונאה יותר משתות (שישית ממחיר הרכב), מכיוון שעל פי השמאות ערך הרכב הוא 17,400 ש"ח בעוד שהקונה שילם עבורו 22,000 ש"ח. בנוגע לאונאה יותר משתות הדין הוא כי המקח בטל בשל המחיר המופקע (שו"ע, חו"מ, רכז, ד).

אמנם השו"ע (חו"מ, רכז, כג) פסק כי בעה"ב המוכר את כלי תשמישו אין בו דין אונאה, משום שאם הקונה לא היה מרבה במחיר אזי בעה"ב לא היה מוכר. אולם דין זה המופיע בשו"ע תקף רק בנוגע לכלי תשמיש שהטעם המופיע בשו"ע מתקיים לגביהם. כאשר הטעם אינו מתקיים יש דין אונאה ואפשר לבטל את המקח.

ביה"ד דן בכלי תשמיש שונים של בעה"ב, ובמעמדו של רכב יד שנייה לעניין זה. הוא קבע כי מחד גיסא רכב הוא דוגמה מובהקת לכלי תשמישו של בעה"ב שחביב בעיניו, אך מאידך גיסא רוב בני האדם בשלב מסוים מוכרים את רכבם ואזי הם נוהגים כתגר לכל דבר (מפרסמים בעיתון, מוכרים על פי מחיר המחירון וכו'). הרמ"ך (המובא בשיטה מקובצת, בבא מציעא דף דף נ"א) מתייחס בעניין זה לדברי הגמרא (בבא מציעא, דף נ"א) המציינת כי יש דין אונאה בבעה"ב המוכר צריידתא (בגדי קנבוס שאדם מייצר בעצמו ומוכרם), שכן בעה"ב נחשב לתגר ביחס אליהם. על כך כותב הרמ"ך כי הוא הדין גם בנוגע לשאר כליו של בעה"ב העשויים למכירה. כלי רכב הוא ודאי כלי העשוי להימכר ועל כן לשיטה זו יחול עליו דין צריידתא, ויש בו דין אונאה. עם זאת, נתיבות משפט (סימן רכ"ז ס"ק י"ט) כתב כי אין איסור אונאה בבעה"ב מכיוון ש"מוכרין ולוקחין על האמת", כלומר ללא ידיעת המחיר באופן מדויק. יוצא מכאן שיש לחלק בין כלי תשמישו של אדם שיש להם שווי ידוע, לבין כלי תשמישו של אדם שאין להם שווי ידוע. לרכב יש שווי ידוע ומוגדר המתפרסם במחירונים, ועל כן קובע ביה"ד כי יש דין אונאה ברכב גם כאשר נמכר על ידי בעה"ב.

**סיכום** – ביה"ד פסק כי יש לבטל את המקח – הן מצד מום במקח והן מצד אונאה ביותר משתות.

פורסם בשורת הדין, כרך ז', עמ' קסט;  
תחומין כ"ב, עמ' 251-279.

**מום שאינו בגוף המקח** – גם כאשר אין מום במקח עצמו, אלא שדעת בני אדם היא שיש מום המוריד מערכו של החפץ, הדבר ייחשב כמום במקח. כך פסק הרמב"ם (הלכות מכירה, פרק ט"ו הלכה ה'), והובא להלכה גם שו"ע (חו"מ, רלב, ו).

לעומת זאת, תרומת הדשן (תשובות, סימן שכ"ב) פסק כי כאשר ביקש הקונה בשר מאיל מסורס, אך קיבל בשר מאיל שאינו מסורס – אין כאן מקח טעות אבל על המוכר לשלם את הפער, אלא אם כן הקונה איסטיניסט שאינו אוכל כלל מבשר איל שאינו מסורס, שאז זה נכנס בגדר מקח טעות. דברים אלה הובאו להלכה בשו"ע (חו"מ, רלג, א בהג"ה) ולכאורה סותרים את ההלכה בסימן רל"ב לעיל. עם זאת, אפשר לפרש כי כוונת תרומת הדשן היא להבחין בין מום במקח לבין דרישה ל"מעליותא" (מוצר מעולה) שלא התמלאה. כאשר יש שני מוצרים ראויים, האחד סטנדרטי והאחר משובח, והקונה ביקש את המשובח וקיבל את הסטנדרטי – אין עילה לביטול המקח, אלא רק לפיצוי כספי על הפער. אולם כאשר מדובר בדבר שמוסכם שהוא טוב וכדבר שמוסכם שהוא רע, ייחשב הדבר למום במקח.

במקרה שלנו ערכו הנמוך של הרכב ב-20%, הנובע מהיותו שייך לבי"ס לנהיגה, מעיד על כך שאצל רוב האנשים מדובר בחסרון גדול שבעטיו ניתן להחזיר מקח.

נוסף על כך, גם אם הרכב תקין בשעת המכירה, הרי שבשל השימוש שנעשה בו ע"י בי"ס לנהיגה יש חשש שיתקלקל יותר מרכב רגיל, וגם זה מהווה עילה למקח טעות (בדומה לכך כתב המהרי"ט צהלון בתשובתו בסימן קכ"ה).

**טעות סבר וקיבל** – גם אם תתקבל טענתו של הנתבע כי סיפר לתובע על אודות המום וזה סבר וקיבל, כלומר הבין את משמעות העניין אך החליט להמשיך בעסקה, הרי מכיוון שהתובע סבר שזהו עניין קל ערך מדובר ב"מחילה בטעות" שאינה מועילה לעניין המום. זאת לאור הלכת השו"ע בעניין (ראו לעיל) – "שהמוחל צריך לידע הדבר שמוחל בו".

**טעות מום כאשר הקונה יכול היה לברר** – על אף שהקונה יכול היה לראות ברישיון הרכב שהרכב רשום על שם בי"ס לנהיגה ולברר את משמעות הדבר, פסק ביה"ד שבכל זאת מדובר במקח טעות. ביה"ד התבסס על דעת המהרי"ט (שו"ת מהרי"ט"ץ [ישנות] סימן קה) ולפיה אמנם באונאה אם הקונה לא טרח לשאול תגר הרי שמחל על אונאתו, אך במקרה של מום במקח תמיד יכול הקונה לחזור בו, אלא אם מחל במפורש. המגיד משנה (הלכות מכירה, פרק ט"ו הלכה ג) אמנם כתב כי מום במקח דינו כאונאה ועל כן לא יכול לחזור בו בנסיבות אלה, אך הנתיבות משפט (סימן רכ"ז ס"ק ג) כתב על דבריו כי אם הקונה הראה לתגר, והתגר אמר לו שהחפץ שווה כפי המחיר ששילם, אך טעה, יכול הקונה לחזור בו מכיוון שמדובר באונס. מכאן שבנדון דנן, שהתובע שאל בעניין את חברו, אזי גם לשיטת המגיד משנה הוא יכול לחזור בו.

## 11. רכב שנמצאה בו תקלה חמורה

### ארץ חמדה גזית, בית שמש:

הרב אליעזר שנקלובסקי, אב"ד

הרב גדעון בנימין, דיין

הרב משה גנץ, דיין

### העובדות:

התובע רכש מהנתבע רכב במחיר של 70,000 ש"ח, הנמוך משמעותית ממחיר המחירון שעמד על 92,000 ש"ח. המוכר הצהיר כי הרכב עבר טיפולים קלים, ובדיקה במכון רשמי העידה אף היא על ליקויים קלים, אולם המוכר חזר ואמר כי הוא מרוצה מתפקודו של הרכב. זמן קצר לאחר הקנייה נעצר הרכב במהלך נסיעה רגילה. לאחר שנגרר למוסך התברר שיש בו תקלה חמורה שעלות תיקונה עומדת על כ-26,000 ש"ח, וכי לרכב היסטוריה עשירה של טיפולים בראש המנוע. המוכר הודה כי אכן הרכב עבר טיפול אחד כזה בהיותו בבעלותו, אולם לאחר הטיפול נסע מצוין. לדבריו, בשל חוסר הבנתו במכונות הוא לא ייחס לטיפול חשיבות, ולא דיווח עליו לקונה. התובע טען כי לו ידע את מצב הרכב לא היה קונה אותו, ולכן יש כאן מקח טעות. לפיכך הוא מבקש סעד של הפחתת מחיר התיקון מהמחיר ששילם על הרכב. הנתבע טען כי מראש ניתנה הנחה גדולה מאוד על הרכב המשקללת את ליקוייו. עוד הוא טען כי נתן לקונה את הרכב כדי שזה יבדוק אותו במכון בדיקה, ולכן על התובע לתבוע את האחראי במכון הבדיקה. לדבריו הוא נהג בתום לב לאורך כל ההליך, ואי אפשר לטעון למקח טעות. לטענתו מה שנעשה עשוי, ואין לחייבו להפחית את התשלום.

### נפסק:

**המוכר חפץ פגום לחברו** - בשו"ע (חו"מ, רלב, יא-יב, יח-כ ועוד) מובאות דוגמאות רבות הממחישות את הקביעה כי המוכר חפץ פגום בפגם של ממש לחברו הרי זה 'מקח טעות'. על פי דין זה אין נפקות לשאלה האם ידע המוכר על המום בחפץ הנמכר או לא ידע, וכן אין זה משנה מי גרם למום. השו"ע מבהיר שגם אם המוכר התנה את המכירה בכך שהרוכש לא יחזור אליו במקרה של מום, יכול הרוכש לחזור בו, אלא אם כן ידע על המום ומחל מפורשות. לכן, במקרה שלנו נראה כי שהייה של הרכב במוסך שלוש פעמים לצורך טיפול יסודי, מהווה מום הנכנס בגדר דין 'מקח טעות' וניתן לבטל את המכר.

**המוכר נתן ללוקח אפשרות לחפש מומים בעצמו** - לדברי המגיד משנה (הלכות מכירה, פרק ט"ו, הלכה ג) אם הלוקח יכול היה להבחין במום ולא עשה זאת והמוכר מכר בתום לב, לא ניתן להחזיר את המכר. אולם נראה כי המגיד משנה מדבר על מקרה בו ניתן להבחין במום בנקל, בשונה מהמקרה שלפנינו בו אפילו מכון הבדיקה לא הצליח להבחין במום.

### טענת מקח טעות במקום שמנהג המדינה מכשיר את המקח -

השו"ע (חו"מ, רלב, ו) קובע: "כל שהסכימו עליו בני המדינה שהוא מום שמחזירים בו מקח זה מחזירין וכל שהסכימו עליו שאינו מום ה"ז אינו מחזיר בו אלא אם פירש, שכל הנושא ונותן סתם על מנהג המדינה הוא סומך". הנתבע טען, על בסיס פסקי דין שניתנו בבתי משפט, כי מקובל במדינה לפסוק שמקח כגון זה קיים, ולא ניתן לבטלו או לשנותו. אולם, ביה"ד ציין כי פסקי הדין בבתי המשפט של המדינה אינם חד משמעיים בעניין זה. בנוסף, מנהג מדינה על פי הגדרת הפוסקים הינו מנהג החוזר על עצמו באופן עקבי וידוע לרבים. במקרה שלנו אין הדבר כך, ולכן נראה שקשה להגדיר מקח זה כמקח שלא ניתן להחזירו בעקבות מנהג המדינה.

### הפסד למוכר בעקבות החזר המקח -

הנתבע טוען שיפסיד מביטול המכר בעקבות רישום הרכב כ"ד חמישית". יש ממש בטענה זו, ולכן הדרך המומלצת לפתרון הסכסוך היא בפשרה לתשלום ההפרש בין עלות הטיפול לבין ההפחתה ממחיר המחירון של הרכב, ולא ביטול המכר מתחילתו. בפרט, שזה גם הפתרון המקורי שהציע התובע עצמו. פתרון בדרך זו מוצע גם בשו"ע (חו"מ, רלב, ה): "ראובן שמכר לשמעון בתים שיש לו בעיר אחרת, וקודם גמר המקח נכנסו עובדי כוכבים בבתיים וקלקלו קצת מקומות ועשנו הכתלים ועקרו דלתות הבית והחלונות, ורוצה שמעון לחזור בו, וראובן טוען שכיוון שהוא מום עובר ינכה לו מן הדמים כדי שיחזיר הבית לקדמותו ויקיים המקח, הדין עם ראובן...".

### הפחתת חיובי המוכר בגין תוספות לרכב -

לדברי המוכר, בעת הקנייה הוא נתן לקונה 'מתנות' נוספות כמו מערכת איתוראן וכדו'. ביה"ד מבהיר כי לאחר סיום העסקה לא ניתן להגדיר תוספות אלה כ'מתנות'. המכיר הסופי שעליו סוכם כלל את כל הכלול ברכב. אם היה ברצון המוכר להוסיף מחיר נוסף על פרטים שונים ברכב, היה עליו לציין זאת לפני סיום ביצוע העסקה.

### סיכום -

נפסק על דרך הפשרה כי מכירת הרכב עם פגם כה משמעותי מהווה עילה, לפחות לשינוי תנאי המכר, אם לא לקביעה של מקח טעות. טענת המוכר שנתן לקונה אפשרות לבצע כל פעולת בדיקה לפני הרכישה אינה מהווה טענה חזקה מספיק במקרה של פגם כה חמור. לכן, בשללול עלויות העסקה, ובהתאם לרצון הצדדים נפסק על דרך הפשרה כי על המוכר לשלם לקונה סך 4000 ש"ח, המהווים את ההפרש שבין עלות הטיפול לבין ההפחתה ממחיר המחירון של הרכב.

תיק מספר 1060

ניתן בתאריך י"ד כסלו תשס"ז

פורסם באתר דין תורה -

[http://www.dintora.org/print\\_page/articles/247](http://www.dintora.org/print_page/articles/247)

בגלל ערכו הסנטימנטלי בעבורו, נכנס לקטגוריה של דין בעה"ב שאין עליו אונאה. זאת משום שאין שווי קבוע לחפץ זה והוא נקבע באופן אינדיבידואלי בהתאם למידת חביבותו על בעה"ב.

בענייננו קובע הרב נהרי שלמחשבים בימינו אין ערך וחביבות מיוחדת בעיני בעה"ב, שכן הם עתידים לאבד מערכם הריאלי תוך זמן קצר, ואף לצאת מכלל שימוש במידה מסוימת בשל ההתקדמות הטכנולוגית המהירה של ימינו.

לאור האמור קובע הרב נהרי שקיים במקרה זה דין אונאה ביותר משתות והמקח בטל.

**דין שער שאינו ידוע במחשבים פרטיים** - הטכנאי שהובא כעד מומחה ציין כי קיים אמנם מחירון מסוים למחשבים יד שנייה, אולם למעשה מדובר בשוק פרוץ שאינו דומה לשוק מכוניות יד שנייה. מכאן שייתכן כי אפשר להגדיר שלמחשבים אין שער ידוע, דבר העשוי להשפיע על דין האונאה.

בבית יוסף (סי' ר"ט) ובכסף משנה (הלכות מכירה, פרק כ"א הלכה א') דנו בשאלה האם דין אונאה קיים רק בדברים שיש להם שער ידוע, ואילו בדברים שאין להם שער ידוע, כגון חלב וגיזה, אין דין אונאה. הכסף משנה השאיר שאלה זו בצריך עיון, ואילו הבית יוסף העלה שאלה זאת, אך לא השיב עליה.

הרב נהרי לומד מכך שלדעת הבית יוסף אין לבטל את המקח מדין אונאה, אם לחפץ אין שער ידוע. פוסקים רבים חלקו על הבית יוסף בהבנת דין זה, אולם עולה השאלה האם המוחזק יכול לומר קיים לי כדעת הבית יוסף ולהשאיר בידיו את מחצית הסכום שקיבל, מבלי לבטל את המקח. שבט הלוי (חלק ה' סימן רי"ח) העלה שאלה זאת והשאיר בצריך עיון, וכך גם בשו"ת בית יצחק (או"ח סי' ק"ח).

נוסף על כך קיימת השאלה האם אכן מחשבים נחשבים לדבר ששעריו אינו ידוע. הרב ורהפטיג במאמרו (תנאי ותקנה באונאה, תחומין כ"ב עמ' 286) דן בשאלה, וציין כי בימינו קיים קושי להכריע אילו מוצרים אפשר להכליל בהגדרה של שער שאינו ידוע.

עולה מהאמור כי קיימים שני ספקות בעניין: 1. האם מחשבים נחשבים כדבר שאין שערו ידוע. 2. האם הנתבע יכול לטעון קיים לי כדעת הבית יוסף.

הרב נהרי אינו מכריע בעניין זה אך ממליץ לתובע (הקונה) לקיים את המקח בסכום שכבר שולם במידה והנתבע (המוכר) יתרצה, מאחר שיש פנים בהלכה לקיום המקח ואין לתובע הפסד בכך, שהרי שילם למוכר פחות מערך השוק של המחשב.

**ביטול המקח בגין הטעיה** - האם התובע יכול לבטל את המקח רק בשל כך שהנתבע אמר לו שקנה את המחשב החדש בסכום שונה ממה שקנה באמת? פתחי חושן (דיני אונאה, פרק י' ס' כ"ב) כתב כי "הוברר ששיקר לו המוכר במה שאמר שקנה בכך וכך, יכול לתבוע אונאתו". כל עוד הקונה הוטעה, אין מחילה על האונאה, בין אם המוכר הטעהו בשוגג ובין אם עשה כן במזיד (תשובת הרא"ש, כלל ק"ב, אות ג'), והובאה דעתו להלכה בטור

## ביטול מקח במקרים מיוחדים

### 12. מקח טעות ברכישת מחשב

#### בית דין רבני אזורי, חיפה:

הרב ישראל שחור, אב"ד הרב מימון נהרי, דיין הרב יצחק מרווה, דיין

#### העובדות:

התובעים רכשו מחשב יד שנייה מהנתבע בסך 3500 ש"ח בשני תשלומים. הם שילמו תשלום ראשון בסך 1750 ש"ח והיתרה טרם שולמה.

התובעים טענו כי לאחר הרכישה, התברר להם מפי מומחים, כי שווי המחשב אינו עולה על סך של 2400 ש"ח.

ביה"ד ערך בדיקה על פי המפרט הטכני שהוצג לפניו בקרב שלושה טכנאים ומהבדיקה עלה כי מחירו של מחשב מעין זה אינו עולה על 2000 ש"ח, לרבות הפריטים והתוכנות המצויות בו, זאת פרט לטכנאי אחד שהעריך את עלות המחשב ב- 3000 ש"ח.

בהתאם לאמור לעיל קבע ביה"ד כי שווי המחשב הוא 2000 ש"ח, ולכל היותר 2400 ש"ח כפי שציין התובע בכתב התביעה.

לפי הערכה זו יש פער של כ- 1100 ש"ח בין שווי המחשב לבין המחיר שסוכם עליו (3500 ש"ח), התובעים מבקשים לבטל את המקח ולקבל חזרה את כספם בסך 1750 ש"ח והנתבע רוצה לקיים את המקח ולקבל את יתרת החוב בסך 1750 ש"ח.

#### נפסק:

#### הרב מימון נהרי:

**דין בעה"ב המוכר תשמישו** - הגמרא (בבא מציעא, דף נ"א ע"א) דנה בעניין בעה"ב שמוכר כלי תשמישו. מהגמרא עולה כי לבעה"ב המוכר כלי תשמישו אין דין אונאה, אולם מפירוש רש"י ניתן לדייק שכוונת הגמרא היא רק לחפצים מיוחדים או יקרי ערך. מנגד, מהמשך הסוגיה ניתן להבין שכוונת הגמרא היא שאין דין אונאה בבעה"ב גם בחפצים רגילים, ודין אונאה בבעה"ב קיים רק ב"צריידתא" - חפצים שבעה"ב מייצר על מנת למכרם. הרב נהרי מבין את הסוגיה לפי האפשרות הראשונה, כלומר לבעה"ב אין דין אונאה בחפצים יקרי ערך או מיוחדים בלבד, אבל בשאר החפצים יש לבעה"ב דין אונאה. הרב נהרי מביא ראיות לדבריו מדברי הרא"ש בסוגיה וכן מפסיקת הרמב"ם (הלכות מכירה, פרק י"ג הל' ב') והטור (חו"מ סי' רכ"ז ס' כ"ד) בעניין.

יוצא מכך שכל חפץ החביב על בעה"ב ואינו מיועד למכירה



שו"ע, רכז, ה). במקרה שלנו התובע לא רצה לקנות את המחשב ביותר משווי האמתי, וראיה לדבר מכך שסמך על דעתו של שמאי, כלומר סמך דעתו על שווי המחשב, ומכאן שלא מחל על האונאה.

**סיכום עמדת הרב נהרי** - יש לקבל את התביעה לביטול המקח, אך יחד עם זאת ממליץ הרב נהרי לתובע לקיים את המקח במחצית סכום הקנייה שכבר שולם, וזאת מאחר שיש פנים בהלכה שהנתבע המוחזק בכסף יכול לומר 'קים לי' שאין אונאה (מטעם שער שאינו ידוע).

### הרב ישראל שחור:

**דין בעה"ב המוכר תשמישו** - הרב שחור מפרש את הסוגיה בבבא מציעא שהוצגה לעיל בעניין בעה"ב המוכר תשמישו על פי ההבנה השנייה שהוצגה. כלומר דין אונאה בבעה"ב קיים רק בצריידתא, אבל בשאר חפצים, ואפילו אינם יקרים או מיוחדים, אין דין אונאה.

כיוון שאין שוק מוסדר של מכירת מחשבים ביד שנייה, בניגוד לשוק הרכב, סובר הרב שחור כי מחשב אינו שונה מכל כלי של בעה"ב, ועל כן בענייננו מדובר בדין כליו של בעה"ב שאין בהם אונאה.

**דין שער שאינו ידוע במחשבים פרטיים** - יש לחלק בין חפץ ששערו אינו ידוע כלל, לבין חפץ ששערו ידוע אך אינו קבוע, כלומר נע בין מחיר מינימום למקסימום. על פי בירור שערך ביה"ד, מחשב יד שנייה נכלל בקטגוריה של חפץ ששערו ידוע אך אינו קבוע ועל כן נחשב כדבר ששערו ידוע. באמרי יושר (מובא בפתחי חושן אונאה פרק י' סעיף א' אות א') נכתב כי במקרים כאלה יש לקבוע את השער לפי המחיר הממוצע או לפי רוב המוכרים.

**ביטול מקח בכליו של בעה"ב באונאה ביותר משתות** - כאמור בשו"ע (ח"מ, רכז, כד) הובאה מחלוקת בעניין ביטול מקח בכליו של בעה"ב ביותר משתות, ונראה כי לא הוכרעה שם ההלכה ויש ספק בדין.

במקרה שלנו הקונה תובע לבטל את המקח, דהיינו להחזיר את המחשב ולקבל את כספו חזרה. מצד אחד, אי אפשר לחייב את הנתבע להחזיר את הכסף שקיבל מכיוון שהוא המוחזק בכסף. מצד שני, אי אפשר לקבל את דרישת הנתבע שהתובע ישלם לו את התשלום השני, שכן אין להוציא ממון מספק.

בנוגע למחשב, הרי הוא מוחזק אצל הקונה, אך זה טוען לביטול המקח, ומכאן שהמחשב אינו שלו ואין הוא יכול להחזיק בו. ואולם אי אפשר להוציא את המחשב מהקונה מבלי שיקבל את כספו חזרה, שהרי הוא מוחזק בו בתפיסה כנגד כספו.

בשל הקושי שהוצג לעיל, קובע הרב שחור שאם הקונה מעוניין לקיים את המקח ולהשאיר את המחשב ברשותו לשימוש, אזי המחשב יישאר ברשותו תמורת הסכום שכבר שילם, ומצד 'ועשית הישר והטוב' ישלם למוכר עוד 250 ש"ח, כך שסה"כ התשלום יהיה 2000 ש"ח. אם הקונה לא מעוניין במחשב

לשימוש, אזי הוא רשאי למוכרו. אם ימכור את המחשב בסכום גבוה מ-1750 ש"ח אזי מדין 'ועשית הישר והטוב' עליו להחזיר את ההפרש לידי המוכר. אם הקונה אינו מעוניין לטרוח ולמכור את המחשב עליו להחזירו למוכר. היות שהמוכר אינו מעוניין להחזיק את המחשב בביתו הרי שישתדל למוכרו. אם ימכרנו בסכום של 1750 ש"ח או יותר, עליו להחזיר 1750 ש"ח לתובע. אם ימכרנו בפחות, עליו לתת לקונה את ההפרש עד לסך של 1750 ש"ח מדין 'ועשית הישר והטוב'.

### הרב יצחק מרווה:

**סוג החפץ הנמכר** - מדבריהם של כמה ראשונים (הרשב"א, המאירי על בבא מציעא, דף נ"א ע"א) נראה כי 'צריידתא' משמעותה כלים העשויים מראש למכירה. עוד עולה מדבריהם של כמה ראשונים (רב האי גאון [שער המקח שער ל"ה], הר"י מלוניל בסוגיה ורבינו ירוחם [מישרים נתיב ט חלק ג]) שכלי שיועד מתחילה לשימוש אין בו אונאה, אף אם לאחר מכן יש הרגל למוכרו. ייתכן שקבעו כך מטעם של "לא פלוג", כלומר שלא יהיה הדבר לשיעורין. מכאן שמחשב שיועד מלכתחילה לשימוש של בעה"ב, גם אם לאחר מכן רגילים למכרו, לא נחשב בגדר 'צריידתא' ואין בו דין אונאה.

ואולם, אפשר לומר כי במציאות של הראשונים לא הייתה נפוצה מכירת חפצים יד שנייה כמו שהיא נפוצה כיום, ולכן בימינו חפצים כגון מחשב אינם בגדר כליו של בעה"ב. כך אפשר להבין גם מדברי הרמ"כ המובאים בשיטה מקובצת על הסוגיה.

**נסיבות המכירה** - מחיר המחשב נקבע על פי הערכת שמאי. מכיוון שכך, יש סברה לומר שלא חל כאן דינו של בעה"ב, שכן המכירה התבססה על מחיר מציאותי. כאשר התברר שהערכת השמאי מוטעית, אין זה שונה מכל אונאה אחרת. כך ניתן להבין גם מדבריו של נתיבות המשפט (ביאורים ס"ק י"ט) הקובע כי בניגוד לתגר, בבעה"ב המוכר כליו אין המכירה קשורה ביחס כלשהו למחיר השוק, אלא נקבעת אך ורק לפי רצון הצדדים, ולפיכך אין היא נכללת בגדר איסור אונאה, ואין צורך שהמוכר יתנה את המכירה בתנאי של "על מנת שאין לך אונאה". למסקנה סובר הרב מרווה שכאשר נקבע המחיר על פי הערכת שמאי לא חל דין כליו של בעה"ב, ויש דין אונאה.

**שיעור האונאה** - במקרה זה האונאה הייתה ביותר משתות. בשאלה האם יש אונאה יתר על שתות בכליו של בעה"ב נחלקו הראשונים, ונפסק בשו"ע (רכז, כד) כדעת הרא"ש, ש'ביותר משתות הוי אונאה אף בכליו של בעה"ב'. עם זאת השו"ע הביא גם את דעת "יש חולקין" שאין אונאה אף ביותר משתות. בשו"ת רב פעלים (ח"ב, חו"מ, ג) עולה השאלה האם יכול המוחזק לטעון 'קים לי' כדעת ה"ש חולקין בשו"ע. בכללי תפיסה לנתיבות המשפט (אות כ) נכתב שאכן יכול לטעון כך. במקרה שלנו שולמה מחצית הסכום כך שכל צד נחשב כמוחזק, ויוכל לקיים את המקח בסכום ששולם.

**סיכום דעת הרב מרווה** - קיים חוסר בהירות באשר למידת השייכות של המקרה שלנו לדין כליו של בעה"ב, ויש מקום בהלכה לטעון שאין דין זה חל כאן, ואולי אף לטעון 'קים לי' כדעת

את דברי הרא"ש במסכת חולין, פרק אלו טריפות, הלכה י"ד (חולין דף נ"ד ע"א), הפוסק כדעת רבינו אפרים שבמום שכיח לא קיים דין מקח טעות.

**מקח טעות בשטר חוב** - הרמב"ן כותב כי מי שקנה שטר חוב והתברר שהלווה היה עני, ולא הייתה אפשרות גבייה עוד בזמן הקניה, אין הקונה יכול לטעון טענת מקח טעות. חובת הברור במקרה זה היא על הקונה. ההסבר לכך הוא שהקונה שטר חוב מודע לכך שיש סיכונים בשטר החוב, כגון שלא יוכל לגבות את כולו, ולכן חזקה עליו שהוא לוקח בחשבון סיכונים אלה בקניית שטר החוב. מנגד, המבי"ט חולק וסובר שיש במקרה זה טענת מקח טעות.

על בסיס דיון זה קבע ביה"ד כי במקרה דנן אין טענת מקח טעות, שכן בכל תוכנת מחשבים יש סיכונים רבים, כגון: הוצאת תוכנה חדשה וטובה יותר או שתפרץ החסימה. לכן כל מפיץ תוכנה מבצע בדיקה עם מומחים בטרם קנייתה מהמתכנת, ולוקח בחשבון את הסיכונים הנלווים בקנייתה. מכאן קובע ביה"ד שחובת הברור בנוגע לרמת ההגנה על התוכנה מוטלת על המפיץ.

**מום בגוף או מום חיצוני** - דין מקח טעות חל כאשר קיים מום במקח, אולם במקרה זה ייתכן שהמום אינו נחשב בגוף המקח עצמו, אלא בדבר חיצוני לו. בתוכנה עצמה אין כל חיסרון, אלא שקיים חיסרון חיצוני, ההגנה, המונע מהמפיץ להפיק את הרווח המשוער. אם מדובר במום חיצוני, הרי שמדובר לכאורה בדין אונאה ולא במקח טעות. המפיץ יכול להמשיך להשתמש בתוכנה, אולם שוויה נמוך בהרבה מהמחיר שבו נמכרה, ולכן מדובר באונאה ביותר משתות והמקח בטל. כך עולה גם משו"ת קול אליהו (חלק חו"מ סי' כ"א).

**החזרת הרווחים ממכירת התוכנה** - מכיוון שמדובר באונאה ביותר משתות, עולה השאלה האם הקונה צריך להחזיר רק את התוכנה המקורית ולקבל את כספו בחזרה, או שעליו להחזיר גם את הרווחים שהפיק מהפצת התוכנה. עוד יש לברר האם הוצאות המפיץ ינוכו מהרווח שלו. הרמב"ם (הלכות מכירה, פ' ט"ז הלכה ח') כתב כי במקרה של ביטול מקח מחמת אונאה, יש להשיב גם את ה'פירות', וכך נפסק להלכה גם בשו"ע (חו"מ, רלב, טו). בערוך השולחן נפסק כי הקונה רשאי לנכות מהסכום את הוצאותיו.

לאור האמור, על יורשי הקונה להחזיר לכאורה את כל מה שהרוויחו ממכירת התוכנה בניכוי הוצאות, וכמו כן עליהם להפסיק את הפצת התוכנה ולהחזיר את כל התוכנות שברשותם למוכר.

אולם כל זאת היה נכון רק אם יורשי הקונה היו מוכיחים כי המתכנת פשע בחסימת התוכנה, ואזי שווי התוכנה בשעת מכירתה אכן היה נמוך יותר. מכיוון שלא הוכח שהחסימה הייתה לקויה, מחירה של התוכנה בשעת מכירתה היה כמחיר ששילם הקונה, ועל כן אין כאן דין אונאה והמפיץ לא יכול להחזיר את המקח ולקבל את כספו.

הסוברים שאין בזה דין כליו של בעה"ב. לכן לאחר שבשו"ע נפסק כדעה עיקרית שאף הדין המקורי של כלי בעה"ב מוגבל עד שתות, אין להוסיף ולטעון 'קים לי' עבור הנתבע (ובפרט שהוא עצמו לא טען כך), ובכך להרחיב גם את גבול הלכת כליו של בעה"ב.

על אף האמור, מומלץ לצדדים שאם המוכר יסכים לקיים המקח תמורת הסכום ששולם, הקונה יסכים לכך, זאת כדי ללכת בדרך של פשרה ולקיים בכך "ועשית הישר והטוב", היות שמדובר במחיר ריאלי ונוח גם לקונה.

**סיכום** - ברוב דעות החליט ביה"ד לקבל את תביעת התובע לביטול המקח, ולפיכך על המוכר להשיב לו סך של 1750 ש"ח כנגד החזרת המחשב עם התוכנות שהותקנו עליו. עם זאת, המליץ ביה"ד לקונה, אם המוכר יהיה מעוניין בכך, לקיים את המקח תמורת הסכום ששולם, ולקיים בכך "ועשית הישר והטוב".

תיק מס' 1-35-7525, ד.א.נ' מ.ש.ט.  
ניתן בתאריך: ט' חשוון התשס"ה (24/10/04)  
פורסם באתר בתי הדין דעת -  
[www.daat.ac.il/daat/psk/psk.asp?id=102](http://www.daat.ac.il/daat/psk/psk.asp?id=102)

### 13. מקח טעות במכירת תוכנת מחשב

**בית דין רבני אזורי, חיפה:**  
הרב צבי בן יעקב, דיין

#### העובדות:

מתכנת מחשבים מכר תוכנה לימודית למפיץ תוכנות. התוכנה נחסמה על מנת שלא ניתן יהיה להעתיקה, אך לאחר חודשים מספר הצליח איש מחשבים (צד ג') לפרוץ אותה. יורשי המפיץ טוענים ל'מקח טעות' ומבקשים להחזיר את התוכנה למתכנת משום שלטענתם הוא לא חסם אותה כראוי, דבר שגרם להצפת השוק בתוכנה המועתקת. עקב כך אין הם יכולים להפיק כל רווח ממכירתה, ואף מנועים מלקבל את מחיר הקרן ששולם עבור התוכנה. המתכנת טוען שהחסימה הייתה טובה, אלא שאפילו החסימה הטובה ביותר ניתנת לפריצה. יורשי המפיץ מבקשים לבטל את המכירה, ולחלופין לחייב את המתכנת מדין אומן שפשע.

#### נפסק:

**מום שכיח** - ביה"ד קבע כי העתקת תוכנה ופיצוח חסימתה הן מעשה שבשגרה, ולכן מדובר במום שכיח. הר"ן בחולין (דף י"ד ע"א בדפי הרי"ף) מביא מחלוקת בין רבינו אפרים לרמב"ן בעניין מום שכיח. רבינו אפרים פוסק שבמום שכיח לא חל דין מקח טעות, ואילו הרמב"ן פוסק שאפילו במום שכיח חל דין מקח טעות. ביה"ד מציג קושיות שונות על גישת הרמב"ן, ומביא

## נפסק:

**מחלוקת בהגדרת המקח** - המחלוקת בין הצדדים היא על הגדרת המונח 'שולחן מקצועי'. שתי ההגדרות שהגדירו הצדדים מקובלות בשוק המסחרי: א. על פי גודל השולחן (עמדת התובעים). ב. דמיון לשולחנות קזינו בעולם (עמדת הנתבעת).

במסכת בבא בתרא (דף סא ע"ב) מדובר על פערים בין מוכר לקונה בהסבר המונחים 'בקעה' ו'שדה'. הגמרא מתארת מקרה של מכר מקרקעין, שבו לא פורט במפורש לאיזה חלק של קרקע מכוונת עסקת המכר, ולשני הצדדים הסברים מקובלים לעסקה בלשון השוק. בהמשך הגמרא נדון מקרה נוסף הנוגע לאדם שמכר בית לחברו, והתעורר ספק אילו חלקים מן הבית כלולים במכר. האם לשון החוזה היא הקובעת באופן דווקא, או שמא גם המשתמע מכוונת הצדדים באשר לתכולת הבית, חצרו וכדו'.

מסקנת סוגיות אלה היא כי מה שלא פורש בחוזה לא נכלל במכר, וכי יד הרוכש על התחתונה. הסיבה לכך היא ש'דרך העולם' היא שהמוכר ייטה לפרש כל דבר כתוספת על המינימום שנקבע. לכן אם לא פירט הרוכש במפורש את רצונו, הרי שפרטים שלא פורשו אינם נכללים במכירה.

ראיה נוספת לכך שידו של הרוכש על התחתונה ואפילו במקום שבו פירשו את העסקה, אפשר למצוא גם במסכת בבא בתרא (דף עז ע"ב): בדיון "מכר את הצמד לא מכר את הבקר..." שם עולה כי במקום שבו חלק מן האנשים נוהגים שכאשר אומרים שמוכרים את הבקר, מתכוונים שמוכרים יחד עמו גם את הצמד (העול והעגלה שסוחר הבקר) וחלק מן האנשים אינם מפרשים כך את 'בקר', הרי שאפילו אם פירש הרוכש את כוונתו, הרי שמאחר וכל הפירושים מקובלים, יד הרוכש על התחתונה, ויקבל רק את הבקר ולא את הצמד.

במקרה שלפנינו גם המחיר שנדרש בתמורה לשירות, לא מסייע לקבוע לאיזה שולחן הייתה הכוונה, ולא מכוון לטובת צד מסוים. לכן, במקרה כזה שבו שני הפירושים מוכרים בשוק העסקי ומחירים זהה, הרי שכוונת השוכר והמשכיר על פי ההסכם אינה ברורה, ועל השוכר להוכיח את צדקתו. עד אז ידו על התחתונה.

מנגד, מסוגיות אחרות בגמרא אפשר ללמוד שכאשר לא ברור על איזה כלי סיכמו המוכר והקונה, הרי שיד הקונה על העליונה כל עוד הדמים (הכסף) ברשותו (ראו בבא בתרא דף צב ע"ב בדיון 'שור ונמצא נגחן' ומסכת בבא קמא דף כ"ז ע"א, הדנה במקרה שבו קוראים לכד חבית ולחבית כד). לכן, במקרה כשלנו שבו המעות מצויות עדיין ביד המזמינים, הרי שלכאורה הם יכולים לדרוש את השולחן הגדול כפי שהבינו מהעסקה, והם פטורים מלשלם אם החברה לא סיפקה להם ציוד כפי שביקשו.

אפשר ליישב בין הסוגיות על פי דברי הרשב"ם (בבא בתרא, צא, ע"א) והר"י מיגאש (על דברי הגמרא בריש פרק "המניח") לטובת החברה שסיפקה את הציוד. הרשב"ם מבהיר שאכן לא תמיד צריך הלוך לפרש את כוונתו. עליו לפרש את כוונתו במקרה שהוא מצוי במיעוט בנוגע לאופן פרשנות המושגים, או שלא

**אומן שפשע** - התובעים טענו גם כי דינו של המוכר הוא כדין אומן שפשע משום שקיבל לידי תוכנה שהיה אמור לחסום ולא עשה זאת כראוי, ולכן הוא מפסיד את שכרו. בקצות החושן (סי' ש"ה ס"ק ב') נכתב כי אומן שנוטל שכר עבור מלאכתו, דינו כשוכר (מפני שנהנה מהחפץ) ולכן אם אבד החפץ באונס, הוא פטור ויש לשלם את שכרו. אולם אם החפץ אבד מחמת פשיעתו של האומן, אין משלמים לו שכרו.

הפסד שכרו של המתכנת מדין אומן שפשע במלאכתו היה נדון אם היה מוכח שפשע בשמירתו, כלומר שלא חסם כראוי את התוכנה, אולם עצם פיצוח החסימה לא מהווה ראיה לכך שהמתכנת פשע, שכן כיום כל חסימה ניתנת לפיצוח.

**סיכום** - תוכנה חסומה שחסימתה פוצחה, אין הקונה יכול לכוא בטענת מקח טעות, הן מחמת שכיחות המום, והן מטעם שחובת הבירור בכגון זה היא על הקונה. אם היו מוכיחים הקונים שהמום היה בשעת המכר, כלומר שהחסימה הייתה גרועה מלכתחילה, אפשר היה לבטל את המכר מדין אונאה ביותר משתות. לאור האמור, דחה ביה"ד את התביעה.

פורסם במשפטיך ליעקב,  
חלק א' סימן ב'

## 14. ביטול השכרת ציוד בטענת מקח טעות

**בית הדין לממונות, בית אל:**  
הרב עובדיה אחיטוב, דן יחיד

### העובדות:

עבור מסיבת פורים לנוער ביישוב הוזמן ציוד בידורי לערב שלם, שכלל שולחנות קזינו, תיבת דולרים מתנפחת ועוד. כאשר הובא הציוד על ידי חברת ההפקות שעמה נחתם חוזה ההזמנה, חוו המזמינים, רכזי הנוער והנערים שהיו במקום, אכזבה רבה. לדבריהם, היה פער גדול בין ההזמנה שביצעו שכללה ציוד 'מקצועי', לבין הציוד שקיבלו שהיה נראה כמו 'משחק ילדים'. לאחר התייעצות, החליטו המזמינים לא להשתמש כלל בציוד שהגיע, ולא לשלם את התמורה עבור ההזמנה.

חברת ההפקות תובעת מהמזמינים את מלוא הסכום עבור השכרת הציוד, כפי שנקבע בחוזה במפורש, וטוענת כנגד הטענה שהשולחנות לא תאמו את ציפיות המזמינים, כי היא עמדה בדרישות שהוסכמו בחוזה.

**אונאה במחיר העסקה** - מדברי הרמב"ם (הלכות מכירה, פרק יג, הלכה יז) עולה כי אם הייתה אונאה של יותר משתות אפרש לבטל את המקח. לכן, אם יוכיחו המזמינים כי המחיר הנקוב לא מתאים לציוד שניתן בערך העולה על שתות, הרי שבדין ביטלו את המקח.

**דין חזרת בעה"ב** - במקרה שלנו חברת ההפקות כבר ביצעה את רוב העבודה: הובלת הציוד, פריקתו וכו', ולכן יש לבחון האם ניתן לחזור מהמקח בשלב זה מטעם של 'אונאה יותר משתות'. הרמב"ם (הלכות שכירות, פרק ט, ה"ח) ושו"ע (חו"מ, שלה, סב) פסקו על פי הגמרא (בבא קמא, קטז ע"א) שהשוכר את הפועל להביא כרוב ודורמסקנין לחולה, והלך ומצאו שמת או שהבריא - נותן לו שכרו משלם. כלומר, מאחר שאדם שלח שליח, עליו לשלם לו עבור שליחותו, גם אם בסופו של דבר לא קיים השליח את מלאכתו מסיבות שונות. אם היה מדובר במקח טעות היה השולח יכול לטעון כנגד השליח, אולם במקרה שלנו שבו למסקנה אין דין של מקח טעות, אין בודקים האם ישנה תועלת מן העבודה, אלא האם החברה ביצעה את שליחותה כפי שהתבקשה. נוסף על כך, התועלת מן העבודה הייתה אפשרית מצד המזמינים, ורק עקשנותם מנעה מהם ליהנות מן השליחות.

**סיכום** - על המזמינים הוטלה החובה לברר האם ההזמנה שערכו תואמת את הציפיות שלהם. משלא פירשו באופן מפורש ולא בדקו היטב כמה מדובר, הרי שידם על התחתונה ואין הם יכולים לטעון למקח טעות. כמו כן, הייתה בידם האפשרות ליהנות מהמוצרים ולנסות להתפשר, ורק עקשנותם מנעה מהם מלהשתמש במקח, ולכן עליהם לשלם כפי שהוסכם מראש.

ניתן בכ"ח טבת תשס"ד  
פורסם באתר דין תורה -  
[www.dintora.org/article/225](http://www.dintora.org/article/225)

ברור לנו מה הוא רגיל לקנות. אך אם ידוע שהוא מאלה הקונים שור לחרישה, אין הוא צריך לפרש כוונתו. כלומר, כשהנהגת הלוקח אינה ברורה, עליו להביא ראיה שהוסכם על מה שרצה לקנות ובלא זה עליו לשלם ולקחת את המינימום, אבל אם ידוע שהוא מתכוון גם לדבר הגדול, על המוכר יהיה להוכיח שסיפק לו את הדרוש כדי להוציא ממנו ממון. לדעת הר"י מיגאש במקום שבו המכר יכול לכלול הרבה או מעט, והלוקח רוצה שיכלול את הכול על פי ההגדרה הרחבה, עליו לפרש, וכל זמן שלא פירש, הולכים על פי המינימום. אבל כאשר יש ספק באיכות המכר עצמו (בשונה מכמותו), אם השור צריך להיות כזה או כזה, אם החבית צריכה להיות כזו או כזו, הרי שהמעות מגלות את כוונת הלוקח ואין הוא צריך לפרש למה בדיוק הוא מתכוון.

במקרה שלנו נראה כי שתי הדעות נוטות להכרעה לטובת חברת ההפקות. לפי הרשב"ם, מכיוון שהמזמינים לא הזמינו שולחנות כאלה בעבר ולכן אי אפשר היה לדעת מה כוונתם, הרי שהייתה מוטלת עליהם החובה להבהיר מראש מה גודל השולחנות הרצוי להם, וכל זמן שלא פירשו, הולכים על פי המינימום. לפי הר"י מיגאש, מדובר בשולחנות שאינם נראים אותו דבר והגדול שונה מהקטן בכמותו ולא רק באיכותו, לכן אם רצו לכלול במכר דבר נוסף שלא היה בו קודם לכן בבירור, היו צריכים לפרש זאת.

**חובת הלוקח לבדוק את מקחו** - פסה"ד מאריך לדון בדעות פוסקים בעניין חובת הקונה לבדוק את המקח טרם הקנייה. מסקנתו היא כי יש להבחין בין רמות שונות של בירור. יש בירור במקח שרגילים לעשות קודם שקונים, ובזה כולם מודים שאם לא בדק אינו יכול לטעון לביטול המקח. כמו שקובעת הסוגיה בנוגע למי שנושא אישה שבדק בקרובותיה (כתובות עה, ע"ב), וכל שכן כשהמום גלוי לעין וראה אותו בעיניו ממש. לעומת זאת, יש בירור שאין אדם רגיל לעשות עד שלא קנה את הדבר, ובזה נחלקו הפוסקים. את המקרה שלנו יש לדמות לדין מומי הנשים, שכן זהו דבר שנהגים לבדוק היטב בעזרת מי שמבין בנושא או בעזרת תמונות וכיו"ב, קודם שקונים. ולכן לדעת כולם רק אם אי אפשר היה לבדוק כלל, יוכל לטעון טענת מקח טעות.

**המקח נעשה על ידי שליחים** - יש לציין כי ההזמנה לא נעשתה בעבור רכזי הנוער שהזמינו אותה, אלא בעבור הנוער ביישוב. על פי ה"שער אפרים" (תשובה קמ), נראה כי משום כך לא הוטלה על המזמינים חובה לבדוק את המקח מראש כפי שנאמר לעיל, שכן במקרה זה ככל שהייתה טעות במקח, היא לא הייתה כלפי המזמין (הרכזים), אלא כלפי הנוער. מטעם זה הם לכאורה אינם חייבים לשלם. אולם יש לאבחן את דברי השער אפרים מהמקרה שלנו: 1. רכזי הנוער הם שקבעו והחליטו בנוגע להזמנה והכול היה תלוי בהם. 2. המזמינים, רכזי הנוער, עמדו מול החברה בפני עצמם ולא כשליחים, ולכן הבירור כולו נעשה מולם. 3. אי אפשר לברר את רצון הנוער כי לכל אחד רצון אחר, ולכן הדעת נוטה אחרי נציגיו, רכזי הנוער, שאישרו את העסקה כמפורט לעיל. לפיכך חובת בדיקת המקח כן הוטלה על רכזי הנוער, ומשלא עשו כן אין באפשרותם לטעון טענת מקח טעות.